

Primljeno: 26.4.2023.

Prihvaćeno: 16.8.2023.

DOI: <https://doi.org/10.36506/av.66.12>

Domagoj Čičko

Državni arhiv u Zagrebu

domagoj.cicko@daz.hr

USTROJ I FUNKCIJE SINDIKALNIH ORGANIZACIJA U HRVATSKOJ 1945.-1990.

UDK: 331.105.44(497.5)“1945/1990“

331.105.44(497.5)(060.13)

331.105.44(497.5):364.4

Pregledni rad

U radu je prikazan razvoj organizacijskoga ustroja i funkcija na svim razinama sindikalne organizacije između 1945. i 1990., s posebnim naglaskom na nižim razinama hijerarhije, temeljem statuta organizacija Saveza sindikata. Taj je prikaz također povezan s promjenama u društveno-političkom razvoju čitave Jugoslavije te je ukazano na različite faze u djelovanju sindikalnih organizacija. Iako je njihov rad bio reguliran i drugim dokumentima, statuti Saveza sindikata bili su temeljni dokumenti koji su oblikovali sve aspekte i razine djelovanja sindikalne organizacije te predstavljali orijentaciju za donošenje svih drugih vrsta propisa, te je stoga u ovom radu naglasak stavljen upravo na njihov prikaz.

Ključne riječi: sindikati; organizacija sindikata; statuti; funkcije sindikata; komunizam

1. Uvod

U Državnom arhivu u Zagrebu pohranjeno je gradivo osam sindikalnih organizacija različitih razina iz razdoblja od 1945. do 1990. godine – mjesna

sindikalna vijeća, općinska sindikalna vijeća, Gradsko sindikalno vijeće Zagreb te kotarska sindikalna vijeća. Ovaj rad nastao je kao dio istraživačkih poslova za potrebe izrade obavijesnih pomagala za navedene fondove sindikalnih organizacija. Izrada obavijesnih pomagala obuhvaća, između ostaloga, i opis stvaratelja, u ovom slučaju sindikalnih organizacija. Prema priručniku *ISAAR (CPF): Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji*, kojim je uređen opis stvaratelja u obavijesnim pomagalima, potrebno je navesti vrijeme i mjesto njihova djelovanja, funkcije koje su obavljali i poslove za koje su bili nadležni, njihov unutarnji ustroj te odnose i veze s drugim stvarateljima viših i nižih razina. Kod tih je elemenata opisa također potrebno navesti i normativni okvir kojim je djelovanje stvaratelja bilo uređeno, kao i sve eventualne promjene do kojih je dolazilo. Posebice se to odnosi na opis nadležnosti, svrha, funkcija i područja djelatnosti stvaratelja.¹

Upravo zbog toga rad je nastao kao rezultat istraživanje statuta kao osnovnih dokumenata koji su regulirali djelovanje sindikalnih organizacija na području današnje Republike Hrvatske u razdoblju od 1945. do 1990. godine. Kako je Hrvatska tada bila dio Jugoslavije,² razvoj sindikata u Hrvatskoj bio je sastavni dio sindikalnoga pokreta na razini Jugoslavije. Fokus je u radu stavljen na prikaz funkcija i organizacijskoga ustroja sindikalnih organizacija na razini od kotarske, odnosno međuopćinske sindikalne organizacije naniže. Svakako je bilo nužno dotaknuti se i republičke i savezne razine djelovanja sindikalne organizacije, kako za potrebe konteksta, tako i opisa hijerarhijskih odnosa i veza.

Rad daje kronološki pregled razvoja i promjena u organizacijskoj strukturi i funkcijama sindikalnih organizacija koje su ustrojavane i na industrijskom i na teritorijalnom načelu, naglašavajući koje su novosti bile uvedene sa svakim pojedinim statutom, a što eventualno nije bilo prisutno u odnosu na ranije statute. Pri tom se nisu ponavljale odredbe koje su ostale iste ili su nezamjetno izmijenjene u odnosu na ranije statute. Također, određeni dijelovi statuta ili kongresnih dokumenata citirani su izravno, što je naznačeno korištenjem navodnih znakova. Rad nije potpuni pregled razvoja organizacijskoga ustroja i funkcija sindikalnih organizacija, budući da to nije bilo regulirano samo statutima, nego i dokumentima pojedinih tijela sindikalnih organizacija, posebice na republičkoj i saveznoj razini, a od 1974. i na razini svake pojedine sindikalne organizacije. Ovdje još valja napomenuti kako nije namjera dati sveobuhvatan prikaz razvoja i djelovanja sindikalnih organizacija u Hrvatskoj u historijskoj perspektivi, budući da bi to

¹ Međunarodno arhivsko vijeće, *ISAAR (CPF): Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006), str. 15-26.

² Službeno ime države glasilu je od 7. ožujka do 29. studenoga 1945. Demokratska Federativna Jugoslavija (DFJ), zatim od 29. studenoga 1945. do 7. travnja 1963. Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ) te od 7. travnja 1963. do raspada 1991./1992. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ).

zahtijevalo i drugačiji pristup, kao i format rada. Rad je pisan prvenstveno iz arhivističke perspektive, za potrebe izrade obavijesnih pomagala, te je koncipiran prvenstveno kao pomagalo za izradu opisa stvaratelja.

Od postojeće literature, uz preglede hrvatske i jugoslavenske povijesti, za proučavanje povijesti sindikata svakako treba spomenuti monografiju Stipe Tonkovića *Sindikati u socijalističkoj Jugoslaviji*,³ zatim djelo *50 godina revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji* urednika Pere Morača,⁴ monografiju *Revolucionarni sindikati Jugoslavije* autora Ljubinke Ćirić-Bogetić i Dragoljuba Đurovića⁵ te djelo *Kongresi sindikata Jugoslavije* urednika Slobodana Šindolića.⁶ Povijest sindikata u Hrvatskoj u razdoblju socijalističke Jugoslavije istraživao je Zdenko Radelić u člancima te monografiji *Sindikat i radništvo u Hrvatskoj: 1945.-1950.*⁷ Radelić je također objavio i članak *Izvori i literatura o Savezu sindikata Hrvatske (Savezu sindikata Jugoslavije) 1945-1980.*, u kojem donosi detaljan pregled literature o sindikatima do 1980. godine.⁸ Proučavanjem povijesti sindikata bavila se je i Ljiljana Cingulin u članku *Organizacijska struktura sindikata u Hrvatskoj 1945-1955.*⁹ Uz spomenutu literaturu, istraživanje povijesti sindikalnoga pokreta nužno podrazumijeva i korištenje raznovrsnih arhivskih izvora, kako samih sindikalnih organizacija od lokalne do savezne razine tako i Komunističke partije, odnosno Saveza komunista, Narodne fronte, odnosno Socijalističkoga saveza radnog naroda te političko-upravnih tijela (primjerice Sabor Socijalističke Republike Hrvatske). Uz to, i sindikalna glasila *Rad*, *Glas rada* i *Radničke novine* predstavljaju važan izvor za proučavanje povijesti sindikata u razdoblju od 1945. do 1990. godine.

³ Stipe Tonković, *Sindikati u socijalističkoj Jugoslaviji* (Zagreb: Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, 1984).

⁴ *50 godina revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji*, ur. Pero Morača (Beograd: Radnička štampa, 1969).

⁵ Ljubinka Ćirić-Bogetić i Dragoljub Đurović, *Revolucionarni sindikati Jugoslavije* (Beograd: Ekspres, 1980).

⁶ *Kongresi sindikata Jugoslavije*, ur. Slobodan Šindolić (Beograd: Privredni pregled, 1980).

⁷ Zdenko Radelić, *Sindikat i radništvo u Hrvatskoj: (1945.-1950.)* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2012).

⁸ Zdenko Radelić, "Izvori i literatura o Savezu sindikata Hrvatske (Savezu sindikata Jugoslavije) 1945-1980," *Časopis za suvremenu povijest* 14, br. 3 (1982): str. 111-163.

⁹ Ljiljana Cingulin, "Organizacijska struktura sindikata u Hrvatskoj 1945-1955," *Arhivski vjesnik* 53 (2010): str. 241-264.

2. Razvoj sindikalne organizacije

2.1. Osnutak Jedinštenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije

Sindikalni pokret u Jugoslaviji postojao je i prije Drugoga svjetskoga rata, no nije bio jedinstven. Komunistička partija Jugoslavije (KPJ)¹⁰ imala je snažan utjecaj već u sindikalnom pokretu u međuratnom razdoblju. Približavanjem kraja Drugoga svjetskoga rata i sve otvorenijim iskazivanjem tendencija ka uspostavi novoga društveno-političkoga sustava pod kontrolom KPJ, krajem 1944. pristupljeno je intenzivnim pripremama za osnivanje jedinstvene i sveobuhvatne sindikalne organizacije u Jugoslaviji. Od 23. do 25. siječnja 1945. u Beogradu je bila održana Općezemaljska konferencija Jedinštenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije (JSRNJ), na kojoj je i službeno bila osnovana nova jugoslavenska sindikalna organizacija. Održavanju te konferencije prethodilo je formiranje akcijskih ("akcionih") odbora za osnivanje sindikata te privremenih radničkih odbora na oslobođenom teritoriju, u čemu je KPJ imala ključnu inicijativu i ulogu. Novi društveno-politički sustav, koji je počeo dobivati sve jasnije obrise kako se je bližio kraj Drugoga svjetskoga rata, temeljio se je na potpunoj vlasti jedne političke stranke, Komunističke partije, s kontrolom nad svim segmentima društva. U ekonomskoj sferi to je značilo uvođenje planskoga gospodarstva pod nadzorom i vodstvom državnih tijela. U svemu tome glavni uzor KPJ i novoj vlasti predstavljao je SSSR.¹¹

U takvima uvjetima bila je osnovana i nova sindikalna organizacija, koja je kao i druge društveno-političke organizacije (Narodna fronta, omladinske organizacije, udruženja boraca) služila kao svojevrsna "transmisija" KPJ. Naime, Komunistička partija, osim što je imala ključnu ulogu u osnutku sindikata, služila je i kao izvor kadrova za sindikalna tijela te orijentir za usmjeravanje djelovanja sindikata. Glavna ideja KPJ bila je da će, nakon što radnička klasa osvoji vlast, država postati instrument interesa radničke klase, pri čemu sindikat treba biti samo jedna od poluga za ostvarivanje te ideje. U tom smislu sindikatu je bila predviđena prvenstveno kooperativna uloga suradnje s tijelima vlasti na realizaciji privrednih planova i obnovi gospodarstva. Uz to, sindikalne organizacije predstavljale su i sredstvo masovnoga širenja utjecaja KPJ na najšire slojeve radnika i zaposlenika te je na taj način sindikatu bila namijenjena odgojna uloga. Ovdje opisan položaj sindikata bio je u suštini nepromijenjen kroz sve transformacije društveno-političkoga i ekonomskoga sustava sve do kraja postojanja Jugoslavije.¹²

Osnovna načela nove sindikalne organizacije bila su određena Privremenim statutom Jedinštenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije usvojenim

¹⁰ Komunistička partija Jugoslavije promijenila je na Šestom kongresu 1952. ime u Savez komunista Jugoslavije (SKJ).

¹¹ Radelić, *Sindikat i radništvo u Hrvatskoj*, str. 62-67, 71.

¹² Radelić, *Sindikat i radništvo u Hrvatskoj*, str. 136-146, 150, 160.

na Općezemaljskoj konferenciji. To su bila dva načela: načelo dobrovoljnosti, koje je značilo da je svatko slobodan učlaniti se u sindikat i istupiti iz njega, te industrijsko načelo, koje je značilo da svi zaposlenici jedne industrijske grane ili djelatnosti pripadaju jednomu sindikatu, bez obzira na struku i kvalifikaciju.¹³ U sastavu Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije bilo je 26 sindikalnih saveza ustrojenih na industrijskom načelu, na čelu s centralnim upravama saveza. Glavni zadatci sindikalnih saveza bili su aktivno sudjelovanje u obnovi privrede, pomaganje novoformiranim tijelima uprave u izgradnji i učvršćivanju novoga političkoga sustava te briga o poboljšanju materijalnoga položaja radnika i namještenika i rad na njihovu kulturnom uzdizanju.¹⁴

Hijerarhijski najniža organizacijska jedinica svakoga industrijskoga saveza sindikata bila je sindikalna podružnica. Sindikalna podružnica mogla je biti osnovana za jedno poduzeće ili ustanovu, kao mjesna podružnica koja obuhvaća sve članove jednoga industrijskoga saveza sindikata u jednom mjestu ili kao podružnica koja u jednom mjestu obuhvaća sve radnike iste profesije te u zajednici s drugim profesijama čini mjesnu organizaciju saveza sindikata. U većim gradovima bila je predviđena mogućnost osnivanja rajonskih sindikalnih podružnica koje bi obuhvaćale sve radnike jedne profesije određenoga gradskoga rajona. U tom slučaju, rajoni ne bi bili određivani prema administrativnim rajonima, nego prema potrebama pojedinoga industrijskoga saveza sindikata. Ta se mogućnost ne spominje u kasnijim statutima. Sindikalna podružnica u jednom poduzeću ili nadležstvu morala je imati najmanje 30 članova, a sve ostale najmanje 15 članova. Uprava sindikalne podružnice sastojala se je od najmanje 5 članova, a njezina financijska kontrola od 3 do 5 osoba. Ako nisu postojali uvjeti za formiranje sindikalne podružnice, bilo je predviđeno organiziranje platišta ili imenovanje sindikalnih povjerenika, a u takvim slučajevima evidencije članova vodile su se kod najbliže odgovarajuće sindikalne podružnice.¹⁵

U mjestima gdje su postojale najmanje dvije podružnice jednoga industrijskoga saveza sindikata bio bi osnovan mjesni odbor sindikata, sa zadatkom održavanja veza između sindikalnih podružnica i viših sindikalnih tijela, rješavanja zajedničkih pitanja i vođenja zajedničkih akcija te propagandnoga i kulturnoga rada. Mjesni odbor sastojao se je od 7 članova, koje su birali članovi svih sindikalnih podružnica, a imao je i financijsku kontrolu od 3 do 5 osoba.¹⁶

Za područje Istre i Dalmacije 1945. bili su ustrojeni oblasni odbori i tajništva sindikata, no bili su ukinuti već u siječnju 1947. godine. Također, po-

¹³ Radelić, *Sindikat i radništvo u Hrvatskoj*, str. 72.

¹⁴ *Privremeni statut Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije* (Zagreb: Štamparija Vjesnik, 1945), čl. 2-4.

¹⁵ *Privremeni statut*, čl. 10, 12.

¹⁶ *Privremeni statut*, čl. 11.

stojala je mogućnost formiranja okružnih tajništava sindikata u industrijskim rajonima ili okruzima prostorno udaljenima od mjesta sjedišta zemaljskoga odbora, no i oni su bili ukinuti u siječnju 1947. godine. S uvođenjem podjele teritorija republika na oblasti 1948., sljedeće su godine bili formirani i oblasni odbori sindikata, no oni su bili ukinuti već početkom 1951. godine.¹⁷

Osim na industrijskom načelu, tijela sindikalne organizacije formirala su se i na teritorijalnom načelu. Tako su se u svakom mjestu gdje su postojale najmanje dvije sindikalne podružnice ili dva mjesna odbora sindikata formirala mjesna sindikalna vijeća, sa svrhom održavanja veza između svih sindikalnih organizacija u jednom mjestu te rukovođenja zajedničkim poslovima i akcijama. Mjesno sindikalno vijeće biralo je izvršni odbor, a pravila o njegovu radu propisivao je zemaljski sindikalni odbor.¹⁸ Članovi izvršnoga odbora mjesnoga sindikalnoga vijeća birali su predsjednika, zamjenika predsjednika, tajnika i blagajnika.¹⁹

Na industrijskom načelu sve sindikalne podružnice u jednoj teritorijalnoj oblasti proizvodnje ili na teritoriju jedne federalne jedinice bile su podređene sekretarijatu dotičnoga sindikalnoga saveza, koji je povezivao sve sindikalne podružnice svojega djelokruga i rukovodio njihovom djelatnošću. Sekretarijat se je sastojao od 5 do 9 članova te je imao financijsku kontrolu od 3 do 5 članova. Članovi sekretarijata i financijske kontrole birani su na konferenciji delegata dotičnoga industrijskoga saveza. Na saveznoj razini, na čelu svakoga industrijskoga saveza sindikata bila je centralna uprava saveza. Centralna se je uprava sastojala od plenuma i izvršnoga odbora. Plenum je biran na kongresu delegata svih sindikalnih podružnica, a iz svojih je redova birao izvršni odbor. Uz to, kongres je birao i financijsku kontrolu od 3 do 5 osoba. Spomenuta tijela odgovarala su za svoj rad tijelima koja su ih izabrala.²⁰

Na teritorijalnom načelu u svakoj federalnoj jedinici formiran je zemaljski odbor jedinstvenih sindikata, koji je rukovodio općim i zajedničkim sindikalnim akcijama i radom sindikata na području jedne federalne jedinice. Zemaljski odbor jedinstvenih sindikata donosio je pravila o svojem radu, a iz svojih je redova birao izvršni odbor. Najviše rukovodeće tijelo JSRNJ bio je općezemaljski kongres, koji je trebao biti održavan svake dvije godine. Kongres je birao glavni odbor za vođenje sindikalnih poslova između zasjedanja. Glavni je odbor iz redova svojih članova birao izvršni odbor od 13 članova, od kojih jednog predsjednika i 6 sekretara.²¹

¹⁷ Cingulin, "Organizacijska struktura sindikata u Hrvatskoj," str. 246, 248, 249, 251, 254.

¹⁸ *Privremeni statut*, čl. 36.

¹⁹ Cingulin, "Organizacijska struktura sindikata u Hrvatskoj," str. 246.

²⁰ *Privremeni statut*, čl. 7, 13.

²¹ *Privremeni statut*, čl. 6, 20, 27, 33, 34.

Jedinstveni sindikati radnika i namještenika Jugoslavije ulazili su kao cjelina u sastav Jedinstvenoga Narodnooslobodilačkoga fronta Jugoslavije.²² Jedinstveni Narodnooslobodilački front Jugoslavije, odnosno Narodna fronta Jugoslavije (od 1953. mijenja ime u Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije) bila je najšire koncipirana društveno-politička organizacija, koja je, uz individualne članove, okupljala i sve ostale društveno-političke organizacije, sindikate te razna udruženja građana (sportska, kulturna, prosvjetna i dr.). Bila je zamišljena kao platforma za nadzor i realizaciju ciljeva Komunističke partije Jugoslavije.²³

Sindikalna organizacija od 1945. koristila je ime Jedinstveni sindikati Jugoslavije (JSJ) i to je ime bilo u uporabi do 1948., kada je na Prvom kongresu ime bilo i službeno promijenjeno u Savez sindikata Jugoslavije (SSJ). Osim statutima, organizacijski ustroj sindikata mijenjan je i odlukama sindikalnih tijela. Tako je IV. plenum Glavnog odbora JSJ održan u studenom 1946. donio odluke o promjenama imena – Glavni odbor JSJ promijenio je ime u Centralni odbor JSJ, a zemaljski su odbori promijenili naziv u glavne odbore jedinstvenih sindikata. Uprave sindikalnih podružnica promijenile su naziv u upravne odbore. Nadalje, bila je donesena odluka o formiranju tijela za sport pri teritorijalnim organizacijama sindikata (pri mjesnim sindikalnim vijećima to su bile komisije za sport), a pri industrijskim organizacijama sindikata bili su postavljeni referenti za sport i tjelesni odgoj. Na isti su način ustrojavane i kulturno-prosvjetne komisije, odnosno odjeljenja, te imenovani kulturno-prosvjetni referenti. Također, već je odlukama IV. plenuma bila predviđena mogućnost ustrojavanja pododbora sindikalnih podružnica i sindikalnih grupa, a koja je dobila svoj formalni izraz u Statutu Saveza sindikata Jugoslavije usvojenom na Prvom kongresu 1948. godine. Spomenuti Plenum donio je i odluku da se pri upravnom odboru i pododboru sindikalne podružnice trebaju oformiti organizacijski sektori: sektori za tarifna pitanja i takmičenja; za pronalazke i racionalizaciju; za zaštitu rada; za socijalno osiguranje i odmor; za snabdijevanje i stanove; za kulturno-prosvjetni rad te za fiskulturu i sport. Uz to, trebale su biti ustrojene i istovjetne komisije, s izuzetkom organizacijske komisije. Na sličan je način i Prvi plenum Glavnog odbora jedinstvenih sindikata za Hrvatsku održan u siječnju 1947. donio odluku o formiranju sektora za rad s omladinom u svim sindikalnim podružnicama (u manjim podružnicama te su funkcije obavljali predsjednik i tajnik), a komisije za rad sa ženama bile su uvedene pri Glavnom odboru jedinstvenih sindikata i mjesnim sindikalnim vijećima te u sindikalnim podružnicama s pretežno ženskom radnom snagom. Određene izmjene bile su uvedene i na VI. plenumu Centralnog odbora JSJ održanom u veljači 1948., kada je bila donesena odluka o ukidanju saveznih

²² *Privremeni statut*, čl. 5.

²³ O Narodnoj fronti, njezinu ustroju, funkcijama i razvoju usp. Marijana Jukić, "Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske – najmasovnija društveno-politička organizacija u socijalističkoj Hrvatskoj," *Arhivski vjesnik* 57 (2014): str. 293-306.

tajništava sindikata te formiranju zemaljskih odbora sindikata umjesto njih. Spomenuti su odbori imali svoj plenum, koji je birao izvršni odbor.²⁴

Politička uloga i iz nje proizišle funkcije sindikata bile su istaknute najčešće u uvodnim dijelovima statuta, a potom i dalje razrađene u pojedinim člancima statuta. Tako je već u Statutu SSJ usvojenom na Prvom kongresu održanom od 24. do 28. listopada 1948. bilo određeno da su osnovni zadatci Saveza sindikata:

1. »da odgaja radničku klasu u duhu marksizma-lenjinizma izgrađujući socijalističku svijest kod radnika i službenika«;
2. »da bude neposredni organizator borbe radničke klase za povećanje proizvodnje, za podizanje produktivnosti rada, za nov odnos radničke klase prema radu kroz razvoj socijalističkog takmičenja, udarništva, racionalizatorstva, novatorstva i pronalazaštva«;
3. da vodi brigu o potrebama radnika, o njihovih radnim i životnim uvjetima;
4. »da organizira proučavanje marksizma-lenjinizma i da radi na svestranom idejno-političkom, kulturnom i stručnom uzdizanju radnika i službenika«;
5. »da odgaja radničku klasu u duhu internacionalne proleterske solidarnosti, svestrano razvijajući uzajamne veze sa sindikalnim pokretima drugih zemalja«;
6. »da bude najjači oslonac Partije u Narodnom frontu Jugoslavije«.²⁵

Isto tako, svaki statut Saveza sindikata, osim što je naglašavao kolektivno članstvo u Narodnoj fronti, odnosno Socijalističkom savezu radnog naroda kao konstitutivni dio, deklarirao je kako SSJ »priznaje vodeću ulogu KPJ (od 1952. SKJ), usvaja njen program i zalaže se za njegovo ostvarenje«.²⁶

Statutom Saveza sindikata Jugoslavije (SSJ), usvojenim na Prvom kongresu SSJ 1948., formalno su u Savez sindikata bile inkorporirane organizacijske promjene do kojih je došlo od 1945. godine. Osnovni zadatci sindikata u suštini su ostali identični onima iz Privremenoga statuta. U organizacijskom pogledu, Savez sindikata usvojio je načelo demokratskoga centralizma. To je podrazumijevalo da su sva sindikalna tijela izborna, da sindikalna rukovodstva povremeno polažu račune o svojem radu članstvu te o tom podnose izvješća višim tijelima, da se manjina pokorava većini i da se niža sindikalna tijela pokoravaju višima. Drugo organizacijsko načelo organiziranja sindikata po industrijama ostalo je isto, kao i dobrovoljnost učlanjivanja i istupanja iz sindikata.²⁷

Novim Statutom detaljnije su bile razrađene organizacijska struktura i nadležnosti tijela Saveza sindikata na razinama nižim od razine federalne jedinice. Sindikalna podružnica ostala je i dalje osnovna sindikalna organizacija. Za nju je

²⁴ Cingulin, "Organizacijska struktura sindikata u Hrvatskoj," str. 249-252.

²⁵ *Statut Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Dušan Anđelković (Beograd: Rad, 1948), str. 4-5.

²⁶ *Statut Saveza sindikata Jugoslavije* (1948), čl. 61, 62.

²⁷ *Statut Saveza sindikata Jugoslavije* (1948), str. 4-5; čl. 14, 15.

bila predviđena ključna uloga u izgradnji organizacije sindikata, što se ogleda u brojnim funkcijama koje su joj stavljene u zadatak:

1. socijalističko odgajanje radnika i službenika;
2. izgrađivanje socijalističkoga odnosa prema radu i državi;
3. mobilizacija članstva na provođenju zadataka socijalističke privrede, na organiziranju socijalističkoga takmičenja, udarništva, novatorstva, štednje, na organiziranju proizvodnih savjetovanja, na učvršćenju radne discipline;
4. briga o svakodnevnim potrebama članstva, o pravilnoj primjeni propisa o plaćama radnika i službenika, o njihovoj opskrbi, stanovima, socijalnom osiguranju, zdravstvenoj zaštiti, zaštiti rada, odmoru;
5. organiziranje »propagande marksizma-lenjinizma« i razvijanje ideološko-političkoga i kulturno-prosvjetnoga rada;
6. organiziranje svih zaposlenih radnika i službenika;
7. surađivanje s upravom poduzeća ili ustanove s ciljem unapređenja rada i podizanja ekonomskoga i kulturnoga života.

Detaljne odredbe u pogledu formiranja sindikalnih podružnica donosila je centralna uprava odgovarajućega industrijskoga sindikata, a minimum od 15 članova kao preduvjet za osnivanje sindikalne podružnice i dalje je ostao na snazi.²⁸

Najviše tijelo sindikalne podružnice bila je skupština. Skupštine sindikalnih podružnica održavale su se jednom godišnje. Detaljne upute o sastavu i tijeku skupštine sindikalne podružnice utvrđivao je Centralni odbor SSJ posebnim pravilnikom. Skupština sindikalne podružnice primala je izvješća upravnoga odbora i financijske kontrole, donosila zaključke o radu, birala upravni odbor i financijsku kontrolu sindikalne podružnice. U odjelima tvornica i poduzeća ili na odvojenim radilištima ustrojavani su pododbori sindikalnih podružnica. Formirani su odlukom zemaljskoga odbora, odnosno centralne uprave određenoga sindikata. Uz to, bilo je predviđeno i ustrojavanje sindikalnih grupa, koje su činili radnici i službenici koji rade na istom poslu, a mogle su brojati do 20 članova. Na čelu sindikalne grupe bio je povjerenik.²⁹

Kao izravno nadređeno tijelo sindikalnim podružnicama na industrijskom načelu ostali su mjesni odbori sindikata, a uz njih je uvedena i mogućnost formiranja kotarskih i rajonskih odbora sindikata. Spomenuti odbori formirani su prema odluci centralne uprave sindikata, a birani su svake godine na skupštini. Slična organizacijska struktura primijenjena je i na teritorijalnom načelu, gdje je, uz mjesna sindikalna vijeća, predviđeno formiranje i kotarskih sindikalnih vijeća. Navedena su sindikalna vijeća ustrojavana odlukom glavnoga odbora saveza sin-

²⁸ Statut Saveza sindikata Jugoslavije (1948), čl. 56, 57.

²⁹ Statut Saveza sindikata Jugoslavije (1948), čl. 58-60.

dikata za pojedinu narodnu republiku (NR), a birana su svake godine na skupštini članova saveza sindikata u mjestu, odnosno kotaru ili preko njihovih delegata. Skupština mjesne, odnosno kotarske organizacije Saveza sindikata imala je iste nadležnosti kao i skupština sindikalne podružnice – primala je izvješća sindikalnoga vijeća i financijske kontrole, donosila zaključke o radu, birala sindikalno vijeće i financijsku kontrolu. Broj i način izbora delegata za skupštinu mjesne i kotarske organizacije saveza sindikata određivao je glavni odbor saveza sindikata za pojedinu narodnu republiku, a detaljne upute o sastavu i tijeku skupštine mjesne i kotarske organizacije saveza sindikata donosio je Centralni odbor SSJ.³⁰

Mjesno, odnosno kotarsko sindikalno vijeće rukovalo je radom sindikalnih organizacija na svojem teritoriju između dviju skupština, a održavalo je plenarne sjednice najmanje jednom u tri mjeseca. Iz svoje sredine spomenuta su vijeća birala predsjedništvo, a po potrebi i tajništvo. Uz to, trebala su imati i odjeljenja ili komisije istovjetne onima pri glavnom odboru saveza sindikata za pojedinu narodnu republiku: organizacijsko-instruktorska komisija; komisija za kadrove; komisija za plaće i takmičenje; kulturno-prosvjetna komisija; komisija za snabdijevanje i stanove; komisija za socijalno osiguranje i zdravstvenu službu; komisija za zaštitu rada; komisija za godišnji odmor; financijska komisija; komisija za statistiku; komisija za fiskulturu i sport; komisija narodne tehnike.³¹

Mjesnim, odnosno kotarskim sindikalnim vijećima i dalje je bio nadređen Kongres Saveza sindikata za NR Hrvatsku, a Zemaljski odbor Jedinštenih sindikata promijenio je ime u Glavni odbor Saveza sindikata za NR Hrvatsku. Na saveznoj razini najviše tijelo bio je Kongres SSJ, a Glavni odbor, kao tijelo koje bira Kongres, promijenio je ime u Centralni odbor SSJ.³²

2.2. Uvođenje samoupravljanja

Godine 1948. međunarodna organizacija komunističkih partija Informbiro izdala je tzv. Rezoluciju Informbiroa, kojom je napala KPJ i njezino vodstvo optužujući ih za odstupanje od komunističke ideologije te za vođenje antisovjetske politike. Uzroci Rezolucije i sukoba do kojega je ona dovela velikim su dijelom u međunarodnim okolnostima i događajima neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata, a Rezolucija je rezultirala prekidom suradnje između Jugoslavije i SSSR-a, a potom posljedično i drugih komunističkih zemalja. Osim što je to uvjetovalo radikalnu promjenu jugoslavenske vanjske politike, imalo je i presudan utjecaj na promjenu ideologije KPJ, a potom i čitavoga društveno-političkoga i ekonomskoga sustava Jugoslavije. Bio je to povod za odmak od sovjetskoga uzora

³⁰ Statut Saveza sindikata Jugoslavije (1948), čl. 21, 43, 55.

³¹ Statut Saveza sindikata Jugoslavije (1948), čl. 44.

³² Statut Saveza sindikata Jugoslavije (1948), čl. 21, 34.

i pronalazak nove ideologije za izgradnju »vlastitog puta u socijalizam«, iako su mnoge temeljne ideološke postavke ostale neizmijenjene.³³ Najočitiji izraz novoga ideološkoga puta KPJ i Jugoslavije predstavljalo je uvođenje samoupravljanja, čija je temeljna ideja bila da radnici sami odlučuju o rezultatima svojega rada.³⁴

Razradi ideje samoupravljanja pristupljeno je već 1949. te je krajem te godine bio osnovan prvi radnički savjet. Radnički savjeti bili su osnovne organizacije za provođenje nove ideje samoupravljanja, a ključna uloga u njihovu uvođenju bila je namijenjena sindikatima.³⁵ Na taj je način bila proširena i pojačana odgojna uloga sindikata, koji su trebali osposobiti radnike za upravljanje poduzećima, ali i preuzeti aktivnu ulogu u radu upravnih tijela poduzeća. Uvođenje samoupravljanja uvelike je odredilo funkcije sindikata te je u njihovu radu reguliranje samoupravnih pitanja i s njima povezanih pitanja dohodaka i reformi privrednoga sustava zauzelo središnje mjesto.³⁶

Opisane promjene političkoga sustava i gospodarstva dobile su svoj izražaj već u Statutu Saveza sindikata Jugoslavije usvojenom na Drugom kongresu SSJ održanom od 6. do 8. listopada 1951. godine. U njemu je među osnovnim zadacima SSJ navedeno:

1. da odgaja radničku klasu u duhu »naučnog socijalizma« i da radi na njezinu političkom, kulturnom, ekonomskom i stručnom obrazovanju;
2. da radi na jačanju i učvršćenju jedinstva čitavoga radnoga naroda u borbi za socijalizam, da čuva, učvršćuje i dalje razvija ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije;
3. da radi na jačanju i razvijanju »trudbeničkog samoupravljanja« i da pomaže radničkim organima upravljanja u njihovu radu;
4. da vodi brigu o radnim i životnim uvjetima radnika i službenika u ostvarenju, zaštiti i očuvanju njihovih prava;
5. da odgaja radničku klasu u duhu međunarodne proleterske solidarnosti, razvijajući uzajamne veze sa sindikalnim pokretima drugih zemalja.³⁷

Novi Statut Saveza sindikata Jugoslavije unio je u postojeću organizaciju Saveza sindikata minimalne izmjene. Tako je bila ukinuta mogućnost osnivanja pododbora sindikalnih podružnica i sindikalnih grupa, političko-izvršno tijelo sindikalne podružnice promijenilo je naziv u izvršni odbor, bio je uveden delegatski sustav u izbore za skupštine mjesnih, odnosno kotarskih organizacija Saveza

³³ Tonković, *Sindikati u socijalističkoj Jugoslaviji*, str. 38-39.

³⁴ Radelić, *Sindikat i radništvo u Hrvatskoj*, str. 13.

³⁵ Zdenko Radelić, "Pitanje uvođenja radničkih savjeta s gledišta kontinuiteta i diskontinuiteta (radnički savjeti u 1949. i 1950. godini)," *Časopis za suvremenu povijest* 22, br. 3 (1990): str. 72-73.

³⁶ Tonković, *Sindikati u socijalističkoj Jugoslaviji*, str. 59.

³⁷ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije," u *Drugi kongres Saveza sindikata Jugoslavije (Zagreb, 6.-8. oktobra 1951.)* (Beograd: Rad, 1951), str. 244.

sindikata te odredba da mjesna ili kotarska sindikalna vijeća sama odlučuju o formiranju odjeljenja, komisija i uprava na plenarnim sastancima. Također, u nadležnost skupština svih sindikalnih organizacija dodano je odlučivanje o žalbama i molbama koje su im upućene. Manje izmjene bile su uvedene i u organizaciji Saveza sindikata na razini narodnih republika i federacije. Tako je na razini NR Hrvatske uz Kongres, uvedena i Zemaljska konferencija, a Glavni odbor Saveza sindikata za NR Hrvatsku promijenio je ime u Zemaljsko vijeće SSJ za NR Hrvatsku. Na razini FNRJ uz Kongres je uvedena i Općezemaljska konferencija, a Centralni odbor SSJ promijenio je ime u Centralno vijeće SSJ. Navedene konferencije mogle su se sazivati prema potrebi.³⁸

Novo izmjene u sindikalnoj organizaciji nastupile su s donošenjem novoga Statuta Saveza sindikata Jugoslavije na Trećem kongresu SSJ održanom od 5. do 7. svibnja 1955. godine. U njemu je bila dodatno naglašena uloga sindikata u samoupravnom sustavu te je u Statutu sindikat bio definiran »kao društvena organizacija radničke klase, koja u sebi ima elemente društvenog samoupravljanja, surađuje s društvenim organima upravljanja i društvenim organizacijama, radi na jačanju sistema samoupravljanja i pomaže organima upravljanja u njihovom radu, aktivirajući radničku klasu u borbi za dalji razvoj proizvodnih snaga naše zemlje, za razvijanje komunalnog uređenja i unapređenje svih društvenih službi u skladu sa socijalističkim težnjama naše radničke klase te da radi na usklađivanju interesa pojedinaca i cjeline, da radi na izgrađivanju socijalističkih principa u društvenim i privrednim odnosima.«³⁹

U spomenutom Statutu iz 1955. bilo je predviđeno formiranje općinskih sindikalnih vijeća te općinskih skupština Saveza sindikata u skladu s novom političko-administrativnom podjelom države, koja je počivala na općini kao osnovnoj teritorijalnoj jedinici. Uz to, bila je ostavljena i mogućnost formiranja gradskih sindikalnih vijeća, ako to prilike zahtijevaju, s ili bez općinskih sindikalnih vijeća po općinama za teritorij grada. Gradske organizacije sindikata i Saveza sindikata u svojim funkcijama i nadležnostima bile su analogne kotarskim organizacijama sindikata i Saveza sindikata. S druge strane, tim Statutom više nije bilo predviđeno postojanje mjesnih sindikalnih vijeća, iako je bila ostavljena mogućnost postojanja mjesnih organizacija sindikata, ali samo ako na teritoriju općine nije bila ustrojena općinska organizacija Saveza sindikata.⁴⁰

Manje izmjene bile su uvedene u izbor skupština organizacija Saveza sindikata za kotar i općinu. Delegati za skupštinu kotarske organizacije Saveza sindikata birani su na skupštinama općinskih organizacija Saveza sindikata ili skup-

³⁸ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1951), čl. 7, 12, 15, 20.

³⁹ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije," u *Treći kongres Saveza sindikata Jugoslavije (Sarajevo, 5.-7. maja 1955.)* (Beograd: Rad, 1955), str. 299-300.

⁴⁰ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1955), čl. 7.

štinama sindikalnih podružnica, odnosno mjesnim skupštinama, ako na teritoriju određene općine nije bila ustrojena općinska organizacija Saveza sindikata. Delegati za skupštinu općinske organizacije Saveza sindikata birani su na skupštinama sindikalnih podružnica, odnosno mjesnim skupštinama.⁴¹

Kotarska i općinska sindikalna vijeća birana su na godišnjim skupštinama organizacija Saveza sindikata za kotar, odnosno općinu ili neposrednim izborom članova kotarskoga sindikalnoga vijeća na skupštinama općinskih organizacija Saveza sindikata općina u sastavu kotara, odnosno neposrednim izborom članova općinskoga sindikalnoga vijeća na skupštinama sindikalnih podružnica ili skupštinama mjesnih organizacija Saveza sindikata. Novi Statut ostavio je kotarskim i općinskim sindikalnim vijećima da sama odlučuju o svojoj unutarnjoj organizaciji.⁴²

Rezolucijom o ulozi i organizacionim principima Saveza sindikata Jugoslavije bila je naglašena promjena u ulozi i značaju općinskih i kotarskih sindikalnih vijeća. Kao njihove osnovne funkcije navedene su:

1. aktivizacija radničke klase u političkom i društvenom životu komune (općine) kao društveno-ekonomske zajednice nadležne za uređivanje svih aspekata života na svojem teritoriju na samoupravnom načelu;⁴³
2. međusobno povezivanje aktivnosti sindikalnih podružnica;
3. praćenje i reguliranje odnosa između poduzeća i komune;
4. provođenje platnoga sustava i funkcioniranje socijalnoga osiguranja;
5. suzbijanje pojava lokalizma i partikularističkih tendencija u poduzećima i komunalnim zajednicama;
6. sudjelovanje u rješavanju raznih komunalnih problema o kojima ovisi društveni i životni standard radničke klase;
7. veća unutarnjopolitička izgradnja sindikata;
8. pružanje pomoći mjesnim odborima i sindikalnim podružnicama u provođenju vlastitih zadataka i odluka viših tijela, poticanje njihove samoinicijative za poboljšanje životnih i radnih uvjeta.

Također, spomenuta Rezolucija predviđjela je formiranje sindikalnih odbora poduzeća u onim poduzećima gdje postoji više sindikalnih podružnica osnovanih po samostalnim pogonima. Navedeni sindikalni odbori djelovali su kao tijela koja objedinjuju i koordiniraju rad sindikalnih podružnica u jednom poduzeću.⁴⁴

⁴¹ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1955), čl. 12.

⁴² "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1955), čl. 18, 19.

⁴³ Tonković, *Sindikati u socijalističkoj Jugoslaviji*, str. 72.

⁴⁴ "Rezolucija o ulozi i organizacionim principima Saveza sindikata Jugoslavije," u *Treći kongres Saveza sindikata Jugoslavije (Sarajevo, 5.-7. maja 1955.)* (Beograd: Rad, 1955), str. 318, 319.

Na razini NR Hrvatske došlo je do manjih izmjena u strukturi nadređenih tijela – najviše tijelo bila je Skupština SSJ za NR Hrvatsku, koja je birala Republičko vijeće SSJ za NR Hrvatsku, koje je vodilo poslove između dviju skupština, a na razini FNRJ situacija je ostala nepromijenjena.⁴⁵

U Rezoluciji o narednim zadacima Saveza sindikata Jugoslavije usvojenoj na Četvrtom kongresu Saveza sindikata Jugoslavije održanom od 23. do 26. travnja 1959. istaknuto je da SSJ treba »organizaciono osposobljavati sindikalne podružnice jer od njihovog rada zavisi društveno-politička djelatnost sindikata ne samo u poduzeću i ustanovi već i aktivnost sindikata u cjelini«. U skladu s time, Rezolucijom je bilo naglašeno da »osnovna orijentacija u organizaciono-političkoj izgradnji sindikata u narednom periodu treba da bude jačanje društvene uloge sindikata u poduzećima, ustanovama i u komunama te da svojom aktivnošću općinska vijeća treba da osiguraju utjecaj sindikata na komunalnu politiku, kao i rukovodeću ulogu radničke klase u cjelokupnom društveno-političkom životu komune«. ⁴⁶

Izmjene i dopune Statuta Saveza sindikata Jugoslavije usvojene na Četvrtom kongresu 1959. iznjedrile su razrađenu hijerarhijsku strukturu sindikalnih organizacija. Iako neke stvari izražene u tom Statutu nisu bile nove, nego su se već primjenjivale u praksi, ipak taj Statut predstavlja novost utoliko što je jasno i dosljedno bila iznijeta organizacijska struktura sindikata na svim razinama. Sindikalna podružnica ostala je i dalje osnovna organizacija sindikata. Osnovni zadatci sindikalne podružnice bili su:

1. dosljedno provođenje neposrednoga upravljanja i odlučivanja proizvođača o svim pitanjima u svim dijelovima radnoga procesa;
2. zalaganje za dosljednu primjenu raspodjele prema radu za svakog pojedinca i sve dijelove radne zajednice;
3. razvijanje inicijative radnika za stalno povećanje proizvodnje i produktivnosti rada, za efikasno poslovanje i racionalno korištenje društvenih sredstava, za podizanje općega, ekonomskoga i stručnoga obrazovanja radnika;
4. djelovanje na podizanju socijalističke svijesti i razvijanju solidarnosti među radnicima, utjecanje na razvoj zabavnoga i kulturnoga života, pomaganje u organizaciji odmora, sporta i razonode;
5. pokretanje inicijative i davanje prijedloga tijelima samoupravljanja za probleme s kojima se susreće radni čovjek;
6. poticanje sudjelovanja radnika u društveno-političkom životu njihove općine.

Uz skupštinu, sindikalna podružnica imala je i izvršni odbor sindikalne podružnice kao političko-izvršno tijelo. Na industrijskom načelu sindikalnim po-

⁴⁵ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1955), čl. 7.

⁴⁶ "Rezolucija o narednim zadacima Saveza sindikata Jugoslavije," u *Četvrti kongres Saveza sindikata Jugoslavije* (Beograd: Rad, 1959), str. 415.

družnicama bili su nadređeni općinska skupština sindikata (koja je birala općinski odbor sindikata kao tijelo koje djeluje između dviju skupština), a njima je bila nadređena kotarska skupština sindikata (koja je također birala kotarski odbor sindikata, koji je djelovao između dviju skupština). Na razini NR Hrvatske na industrijskom načelu hijerarhijski najviše tijelo bila je skupština sindikata, koja je birala republički odbor kao tijelo koje obavlja poslove sindikata između dviju skupština. Na razini federacije najviše tijelo bio je kongres određenoga sindikata, koji je birao centralni odbor sindikata kao tijelo koje djeluje između dvaju kongresa.⁴⁷

Organizacijska struktura Saveza sindikata na teritorijalnom načelu odgovarala je organizacijskoj strukturi sindikata na industrijskom načelu. Sindikalna podružnica i u tom slučaju bila je osnovna organizacija Saveza sindikata. Na teritorijalnom načelu nadređena joj je bila općinska organizacija Saveza sindikata, čija je skupština birala općinsko vijeće kao tijelo koje vodi poslove općinske organizacije Saveza sindikata između dviju skupština. Općinskim organizacijama Saveza sindikata bila je nadređena kotarska organizacija Saveza sindikata, čija je skupština birala kotarsko vijeće kao svoje tijelo između dviju skupština. Na razini NR Hrvatske najviše tijelo Saveza sindikata bila je Skupština, koja je birala Republičko vijeće Saveza sindikata, kao tijelo koje vodi sindikalne poslove između dviju skupština. Na razini FNRJ najviše tijelo sindikalne organizacije bio je Kongres Saveza sindikata Jugoslavije, a poslovima Saveza sindikata između dvaju kongresa rukovalo je Centralno vijeće SSJ, koje je birao Kongres.⁴⁸

Izmjenama i dopunama Statuta SSJ bilo je određeno da se skupštine organizacija sindikata i Saveza sindikata na razini republike i kotara trebaju održavati svake dvije godine, a na razini općine i sindikalne podružnice svake godine. Također, u nadležnost skupština organizacija sindikata i Saveza sindikata spadale su iste funkcije kao i kod skupština sindikalnih podružnica – razmatranje i odlučivanje o izvješćima o radu, donošenje odluka i utvrđivanje narednih zadataka, izbor vijeća, odnosno odbora i nadzornoga odbora te rješavanje molbi i žalbi. Način održavanja skupština bio je uređen posebnim pravilnikom Centralnoga vijeća SSJ. Unutarnja organizacija tijela sindikata i Saveza sindikata bila je uređena odlukama samih tijela.⁴⁹

Tijekom 1960-ih godina naglasak je u statutima i kongresnim dokumentima bio stavljen na gospodarski i društveni razvoj općenito te poboljšanje društvenoga i materijalnoga položaja radnika, uz zadržavanje ranije razrađenih političkih funkcija sindikata.

⁴⁷ “Statut Saveza sindikata Jugoslavije,” u *Četvrti kongres Saveza sindikata Jugoslavije* (Beograd: Rad, 1959), čl. 10, 15.

⁴⁸ “Statut Saveza sindikata Jugoslavije” (1959), čl. 23.

⁴⁹ “Statut Saveza sindikata Jugoslavije” (1959), čl. 26, 29, 31, 33.

Daljnje izmjene i dopune Statuta Saveza sindikata Jugoslavije bile su usvojene na Petom kongresu SSJ održanom od 20. do 25. travnja 1964. godine. Novost u Statutu bilo je uvođenje sindikalnih odbora u radnim organizacijama s većim brojem sindikalnih podružnica. Njihovo postojanje bilo je predviđeno već Rezolucijom o ulozi i organizacionim principima Saveza sindikata Jugoslavije iz 1955. godine. Organizacijska struktura sindikata i Saveza sindikata na industrijskom i teritorijalnom načelu ostala je neizmijenjena, osim što je bilo ukinuto postojanje kotarskih skupština i odbora sindikata. Također, određeno je da se skupštine sindikalnih podružnica te općinskih organizacija sindikata i Saveza sindikata trebaju održavati jednom u dvije godine, a ne svake godine kao do tada.⁵⁰

Šesti kongres Saveza sindikata Jugoslavije, održan od 26. do 29. lipnja 1968., unio je daljnje promjene u organizaciju sindikata, ne samo novim Statutom, nego i usvojenim kongresnim dokumentima. Statut SSJ uveo je terminološku promjenu u pogledu osnovne sindikalne organizacije, koja se više ne naziva sindikalna podružnica, nego organizacija sindikata u radnoj organizaciji – zajednici. Nadalje, organizacijama sindikata u radnoj organizaciji – zajednici bila je dana mogućnost određivanja vlastitih tijela posebnim pravilima koje same donose. Ista mogućnost (bez obveze) ostavljena je svim organizacijama sindikata i Saveza sindikata na svim razinama.⁵¹

Šesti kongres uveo je i konferenciju kao oblik rada Saveza sindikata, koja je sazivana između dva kongresa radi razmatranja aktualnih ključnih pitanja s područja društveno-ekonomskoga razvoja, radnih i životnih uvjeta, provođenja kongresnih odluka i društvene angažiranosti članova sindikata. Konferenciju je sazivalo Vijeće SSJ najmanje jednom u dvije godine, a o pitanjima o kojima je raspravljala konferencija je donosila odluke. U pogledu nazivlja, jedina promjena bila je ona imena Centralnoga vijeća SSJ, koje se od 1968. zvalo Vijeće SSJ. Također, Statutom SSJ bilo je određeno da Savez penzionera i invalida rada Jugoslavije te Savez invalida rada Jugoslavije ulaze kao kolektivni članovi u Savez sindikata Jugoslavije.⁵²

2.3. Ustavne promjene 1974. i Zakon o udruženom radu

Kraj 1960-ih i početak 1970-ih u Jugoslaviji su bili obilježeni reformskim nastojanjima, koja su svoj izraz dobila u donošenju Ustavnih amandmana 1967.,

⁵⁰ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije," u *Peti kongres Saveza sindikata Jugoslavije* (Beograd: Komunist, 1964), čl. 11, 14, 15, 17, 18.

⁵¹ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije," u *Šesti kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš (Beograd: Radnička štampa, 1968), čl. 7, 12, 14; "Komisija za dalji razvoj sindikata i Statuta Saveza sindikata Jugoslavije," u *Šesti kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš (Beograd: Radnička štampa, 1968), str. 443.

⁵² "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1968), čl. 20, 28; "Komisija za dalji razvoj sindikata," str. 443.

1968. i 1971. godine. Ti su amandmani unijeli promjene u odnose između republika i pokrajina te federacije, osnaživši ulogu republika i pokrajina i povećavši stupanj njihove autonomije u odnosu na federaciju. Uz to, navedeni su amandmani započeli i reformu sustava samoupravljanja. Spomenute promjene dobile su svoj puni oblik u novom Ustavu iz 1974., koji je označio početak nove faze u razvoju društveno-ekonomskih odnosa i političkoga sustava. Glavna novost bila je uvođenje delegatskoga sustava, koji se je nastojao provesti kroz sve aspekte društvenoga života te političkoga sustava i gospodarstva, a trebao je predstavljati oblik izravne demokracije i omogućiti svim građanima izravan utjecaj na donošenje odluka, iako i dalje u jednopartijskom sustavu pod vodstvom i kontrolom Saveza komunista Jugoslavije. Uz novi Ustav, glavnu promjenu predstavljalo je donošenje Zakona o udruženom radu 1976. i tzv. »sistemskih zakona«, koji su regulirali pojedine sfere privrednoga sustava (primjerice vanjsku trgovinu, banкарство, porezni sustav). Zakon o udruženom radu trebao je označavati sljedeći korak u razvoju samoupravnoga sustava, kroz uvođenje izravne radničke kontrole nad poslovanjem poduzeća na delegatskom načelu.⁵³

Te su se promjene odrazile i na sindikalni pokret, njegovu organizaciju i funkcije. Od toga vremena statuti sindikata saveznih republika i pokrajina detaljno su utvrđivali način organiziranja i funkcije sindikalnih organizacija na svojem teritoriju, a statuti SSJ predstavljali su samo uopćeni okvir.

»Ustav SFRJ, donijet 1974. godine, proširio je društvenu ulogu Saveza sindikata Jugoslavije učinivši ga odgovornim za razvoj socijalističkih samoupravnih odnosa i stalno jačanje uloge radničke klase u udruženom radu i političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja.«⁵⁴ Ustavom SFRJ i Ustavom Socijalističke Republike Hrvatske bile su određene funkcije sindikalnih organizacija u društveno-političkom sustavu, posebice s obzirom na Zakon o udruženom radu i novouvedene mehanizme samoupravnoga sporazumijevanja i dogovaranja. Za sindikalne organizacije bio je predviđen širok spektar funkcija, koje su u konačnici pokrivale sva područja života – od organizacije radnih organizacija i raspodjele dohotka, pokretanja i sudjelovanja u samoupravnom sporazumijevanju i dogovaranju, vođenja izbornih i kandidacijskih postupaka za izbor »inokosnih poslovnih organa« te delegacija osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica, kao i društveno-političkih zajednica, do sudjelovanja u odlučivanju o organizaciji stanogradnje, obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi na razini odgovarajućih društveno-političkih zajednica.⁵⁵

⁵³ Tonković, *Sindikati u socijalističkoj Jugoslaviji*, str. 190-191, 251-253, 282-285.

⁵⁴ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije," u *X kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš (Beograd: Radnička štampa, 1986), str. 566.

⁵⁵ Ustav SFRJ, SL SFRJ 9/1974, Preambula Ustava, VIII, čl. 68, 104, 122, 135; Ustav SR Hrvatske, NN 8/1974, Preambula Ustava, IX, čl. 98, 146, 190, 203.

Sukladno odredbama saveznoga i republičkoga ustava naglasak je u statutima SSJ i Saveza sindikata Hrvatske (SSH) iz 1974. bio stavljen na političku ulogu sindikata te njihovu primarnu obvezu stvaranja političkih uvjeta i političke osnove za samoupravno odlučivanje. Kao najvažniji zadatak u tom pogledu istaknuta je potreba jačanja osnovnih organizacija sindikata.⁵⁶ Konkretno je bila naznačena uloga sindikata u sklapanju ugovora o radu radnika zaposlenih kod privatnih poslodavaca, u izboru »inokosnih poslovnih organa« i delegacija osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica te u pokretanju inicijative za zaključivanje samoupravnih sporazuma.⁵⁷

Statutom sindikata i Saveza sindikata Hrvatske iz 1974. kao osnovni zadaci SSH određeni su:

1. razvijanje i jačanje jugoslavenske socijalističke samoupravne zajednice, razvoj jedinstvenoga socijalističkoga samoupravnoga sistema i ostvarivanje ravnopravnosti naroda i narodnosti u SFRJ te djelovanje na njegovanju i daljnjem razvijanju tekovina narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, posebice bratstva i jedinstva;
2. razvijanje samoupravnih odnosa radnika u udruženom radu i samoupravno udruživanje rada i sredstava u OOUR i između OOUR-a u cilju povećanja efikasnosti i produktivnosti rada;
3. izgrađivanje zajedničkih društvenih kriterija politike dohotka i njegove raspodjele;
4. izgrađivanje kriterija za valorizaciju različitih vrsta rada i uvjeta rada;
5. ostvarivanje ustavnih normi koje radnicima omogućuju odlučujući utjecaj u utvrđivanju i ostvarivanju politike proširene reprodukcije;
6. izgrađivanje uvjeta koji će jamčiti sigurnost u radu te optimalno korištenje kadrovskih potencijala;
7. izgradnja uvjeta za novo zapošljavanje i proširenu reprodukciju;
8. stvaranje uvjeta koji doprinose ostvarivanju visokoga dohotka kao preduvjeta bržega privrednoga i društvenoga razvoja;
9. skladan razvoj osobnoga i društvenoga standarda;
10. ostvarivanje socijalističkih načela ponašanja u međusobnim odnosima u udruženom radu, socijalističke solidarnosti među radnicima te prevladavanje socijalnih razlika;

⁵⁶ "Sindikati i jačanje uloge radničke klase u razvijanju samoupravnih socijalističkih odnosa," *Bilten Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije* 15, br. 12 (1974): str. 29 (tematski broj: "VII kongres Saveza sindikata Jugoslavije", ur. Ljubomir Vunjak); "Obrazloženje prijedloga Statuta Saveza sindikata Jugoslavije," *Bilten Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije* 15, br. 12 (1974): str. 35 (tematski broj: "VII kongres Saveza sindikata Jugoslavije", ur. Ljubomir Vunjak).

⁵⁷ Ustav SFRJ, SL SFRJ 9/1974, Preambula Ustava, VIII, čl. 68, 104, 122, 135; Ustav SR Hrvatske, NN 8/1974, Preambula Ustava, IX, čl. 98, 146, 190, 203.

11. razvijanje organiziranoga odmora, rekreacije, kulturno-zabavnoga i sportskoga života radnika;
12. osiguravanje i usklađivanje različitih interesa između osnovnih organizacija udruženoga rada;
13. organiziranje i koordiniranje aktivnosti sindikata u svrhu unapređivanja uvjeta privređivanja osnovnih organizacija udruženoga rada, kao i životnih i radnih uvjeta radnika;
14. usklađivanje uvjeta privređivanja u pojedinim granama i grupacijama i stvaranje uvjeta za njihov ravnomjerni razvoj;
15. razvijanje socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa koji će osigurati odlučujući utjecaj radnika na svim razinama društvene organiziranosti;
16. pokretanje postupka za razmatranje i reviziju samoupravnih sporazuma;
17. razvijanje demokratskih odnosa unutar organizacije;
18. organiziranje radnika u sindikat te organizacijsko-akcijsko povezivanje osnovnih organizacija;
19. usmjeravanje i dogovaranje cjelokupne aktivnosti osnovnih organizacija sindikata;
20. razvijanje oblika stalnoga i objektivnoga informiranja radnika;
21. ostvarivanje jedinstvenih klasnih interesa i radničke solidarnosti te na temelju toga bratstva i jedinstva svih naroda i narodnosti.⁵⁸

Nadalje, u suradnji s drugim društveno-političkim organizacijama sindikati su djelovali:

1. na izgradnji kriterija za razmjenu rada;
2. na pokretanju inicijative za zaključivanje samoupravnih interesnih zajednica (SIZ) i društvenih dogovora;
3. na organiziranju i vođenju kandidacijskoga postupka prilikom izbora tijela samoupravljanja, delegacija i delegata;
4. na osiguravanju stalnoga utjecaja radnika na djelovanje i aktivnost tijela samoupravljanja, delegacija i delegata;
5. u zajedničkim natječajnim komisijama za predlaganje »inokosnih i kolegijalnih poslovodnih organa«;
6. na ostvarivanju klasnoga pristupa u kreiranju i provođenju kadrovske politike;
7. na utvrđivanju i ostvarivanju politike razvoja kulturnih djelatnosti, organiziranju različitih oblika radničko-kulturnoga stvaralaštva;
8. na ostvarivanju povoljnijih uvjeta koji će poticati pronalazaštvo, racionalizatorstvo, novatorstvo, razvoj tehničke kulture i radnoga stvaralaštva te proizvodnih takmičenja;

⁵⁸ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (Zagreb: Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, 1975), str. 6-11.

9. na aktiviranju radnika u svim oblicima pripreme i djelovanja općenarodne obrane i društvene samozaštite (ONO i DSZ).⁵⁹

U Statutu sindikata i Saveza sindikata iz 1978. detaljno je bio razrađen način ostvarivanja funkcija sindikata u udruženom radu, gdje su organizacije sindikata imale ključnu ulogu. Tako su organizacije i tijela sindikata davali inicijative za organiziranje osnovnih organizacija udruženoga rada (OOUR), sudjelovali u osnivanju i konstituiranju radnih zajednica (RZ) te sudjelovali u zaključivanju društvenih dogovora kojima su pobliže regulirana mjerila za organiziranje OOUR-a i radnih zajednica. Samu inicijativu za organiziranje OOUR-a davao je izvršni odbor osnovne organizacije sindikata, a inicijativu za formiranje novoga OOUR-a mogla je pokrenuti i sindikalna podružnica ili grupa u okviru postojećega OOUR-a, općinski, međuopćinski ili republički odbor nadležnoga sindikata ili pak općinsko vijeće Saveza sindikata.⁶⁰

Organizacije i tijela sindikata imala su isto tako pravo i dužnost sudjelovanja u donošenju i zaključivanju društvenih dogovora kojima su osiguravani i usklađivani društveno-ekonomski i drugi interesi od širega zajedničkoga interesa. Te su dogovore na razini općina potpisivala općinska vijeća Saveza sindikata, a na razini zajednica općina međuopćinska vijeća Saveza sindikata. Nadalje, tijela sindikata i Saveza sindikata imala su i pravo davati inicijative i prijedloge za zaključivanje, razmatranje i preispitivanje samoupravnih sporazuma. Posebice se to odnosilo na samoupravne sporazume o udruživanju rada, reguliranju međusobnih odnosa radnika u udruženom radu te raspoređivanju dohotka i čistoga dohotka, kao i raspodjeli sredstava za osobne dohotke i zajedničku potrošnju. Samoupravne sporazume potpisivale su općinske organizacije i općinski odbori sindikata, a ako nije bilo općinskih odbora, općinska vijeća Saveza sindikata. Ako je radna organizacija imala OOUR na području više općina, tada je samoupravni sporazum potpisivao i zaključivao općinski odbor sindikata, a ako ga nije bilo, općinsko vijeće Saveza sindikata na čijem je području bilo sjedište radne organizacije. Samoupravni sporazum za složenu organizaciju udruženoga rada (SOUR) potpisivalo je i zaključivalo međuopćinsko vijeće Saveza sindikata na čijem se području nalazilo sjedište SOUR-a.⁶¹

Organizacije i tijela sindikata sudjelovali su i u imenovanju i razrješenju poslovnih tijela u OOUR-u, SOUR-u i radnim organizacijama. Također, spomenute organizacije mogle su predlagati kandidate za suce udruženoga rada na razini općina zajedno s organizacijama i tijelima Socijalističkoga saveza radnog naroda (SSRN). Kandidate su za suce osnovnih sudova udruženoga rada predlagala predsjedništva međuopćinskih vijeća Saveza sindikata, a za suce Suda udru-

⁵⁹ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1975), str. 11-13.

⁶⁰ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (Zagreb: Radničke novine, 1979), čl. 136, 137.

⁶¹ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1979), čl. 143, 145, 147, 148.

ženog rada Hrvatske Predsjedništvo Vijeća SSH. Vijeće SSH i republički odbori sindikata donosili su i posebna Pravila o načinu ostvarivanja funkcija sindikata u udruženom radu i političkom sustavu. Isto tako, Vijeće SSH zajedno s odgovarajućim tijelom Socijalističkoga saveza radnog naroda donosilo je Pravila Socijalističkog saveza radnog naroda i Saveza sindikata Hrvatske o postupku predlaganja i utvrđivanja kandidata za članove delegacija osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica, delegata u skupštini društveno-političke zajednice i samoupravne interesne zajednice te kandidata za druge izborne funkcije u tim skupštinama.⁶²

U svim spomenutim organizacijskim i funkcionalnim promjenama ključno mjesto bilo je dodijeljeno osnovnim organizacijama sindikata, s namjerom da one djeluju kao »nosioci inicijativa za rješavanje najznačajnijih problema u organizacijama udruženog rada, da nude političke osnove za rješavanje pojedinih pitanja i da izgrađuju vlastite stavove o inicijativama i prijedlozima drugih, kako bi se nadvladala praksa olakog prihvaćanja inicijativa i prijedloga drugih, a one se pretežno bavile organizacijsko-tehničkim poslovima«. ⁶³ Uz to, bitna uloga bila je dodijeljena i općinskoj organizaciji Saveza sindikata. »Kongres [Saveza sindikata Jugoslavije, op. a.] ukazuje da je za ostvarivanje interesa radnika u udruženom radu i političkom sistemu od izuzetnog značaja dosljedno i brže ostvarivanje funkcija općinske organizacije Saveza sindikata, njeno akcijsko, organizacijsko i kadrovsko jačanje, a naročito njeno potvrđivanje kao pokretača i nosioca samostalnih akcija i povezivanja neposrednih i zajedničkih interesa radnika s dugoročnim interesima radničke klase.« ⁶⁴ Međutim, uloge zamišljene za osnovne organizacije sindikata i općinske organizacije Saveza sindikata nisu ispunile očekivanja do kraja postojanja sustava. Deseti kongres Saveza sindikata Jugoslavije naglasio je da osnovne organizacije sindikata moraju brže preuzimati i ostvarivati svoje funkcije, ⁶⁵ a da, »s obzirom na značaj općinske organizacije Saveza sindikata za cjelokupnu političko-organizacijsku i akcijsku izgradnju Saveza sindikata, [...] rezultati koji se postižu još nisu dovoljni da bi se eliminirale sve slabosti koje su se dugo godina gomilale u njenom radu.« ⁶⁶

⁶² *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1979), čl. 135, 162, 181, 182; *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (Zagreb: Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, 1982), čl. 184.

⁶³ "Rezolucija o zadacima Saveza sindikata Jugoslavije u daljem razvoju socijalističkog samoupravljanja, jačanju materijalnog i socijalnog položaja radnika i ostvarivanju ekonomske stabilizacije," u *IX kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš (Beograd: Radnička štampa, 1982), str. 576.

⁶⁴ "Rezolucija o zadacima Saveza sindikata u borbi za dalji razvoj socijalističkog samoupravljanja, ostvarivanje uloge radnika u cjelini društvene reprodukcije i jačanje materijalne osnove udruženog rada," u *X kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš (Beograd: Radnička štampa, 1986), str. 555.

⁶⁵ "Rezolucija o zadacima Saveza sindikata u borbi," str. 554.

⁶⁶ "Komisija za razvoj političkog sistema socijalističkog samoupravljanja i političko-organizacionu i kadrovsku izgradnju Saveza sindikata," u *X kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš (Beograd: Radnička štampa, 1986), str. 287.

Kao temeljna sindikalna organizacija Statutom SSH iz 1974. identificirana je osnovna organizacija sindikata. Taj termin ostao je u uporabi do kraja djelovanja SSJ. Osnovna organizacija sindikata mogla je biti formirana od najmanje 10 članova, a odluku o njezinu formiranju donosili su članovi na osnivačkoj skupštini na vlastitu inicijativu ili na inicijativu općinske organizacije sindikata, odnosno Saveza sindikata.⁶⁷ Statutom sindikata i Saveza sindikata iz 1982. bilo je određeno da osnovna organizacija sindikata može biti formirana od najmanje 5 članova.⁶⁸ Osnovne organizacije sindikata u pravilu su organizirane za jednu osnovnu organizaciju udruženoga rada ili radnu zajednicu, odnosno radnu organizaciju. Iznimno, u jednom OOUR-u moglo je biti formirano više osnovnih organizacija sindikata, ako je taj OOUR imao dijelove u raznim mjestima jedne ili više društveno-političkih zajednica (općina). Također, više istovrsnih ili srodnih OOUR-a, odnosno radnih zajednica moglo je konstituirati jednu osnovnu organizaciju sindikata ako nisu imale dovoljno radnika za formiranje vlastite osnovne organizacije sindikata. Nadalje, u OOUR-u s većim brojem članova sindikata mogle su prema smjenama, pogonima ili drugim organizacijskim jedinicama biti ustrojene podružnice osnovne organizacije sindikata ili drugi oblici djelovanja (primjerice sindikalne grupe), a izuzetno je u OOUR-u s velikim brojem članova moglo biti ustrojeno i više osnovnih organizacija sindikata. Radnici zaposleni kod privatnih poslodavaca i ljudi slobodnih profesija organizirali su se u osnovne organizacije sindikata na razini mjesne zajednice, odnosno općine ili po načelu srodne djelatnosti.⁶⁹

U funkcije i nadležnosti osnovne organizacije sindikata spadalo je razvijanje demokratskih odnosa unutar organizacije, omogućivanje članovima neposrednoga djelovanja unutar organizacije, djelovanje na organiziranju radnika u sindikat i na organizacijsko-akcijskom jačanju osnovne organizacije, učlanjenje radnika u sindikat, vođenje članskih evidencija, izdavanje članskih iskaznica i organiziranje naplate članarine. Osnovna organizacija sindikata imala je skupštinu, koju su činili svi članovi osnovne organizacije, a ako je ona bila podijeljena na podružnice, skupštinu su činili delegati birani u tim podružnicama. Skupština osnovne organizacije sindikata održavala se je jednom u dvije godine, a birala je izvršni i nadzorni odbor.⁷⁰

U radnoj organizaciji u kojoj je postojalo više osnovnih organizacija sindikata bila bi formirana jedinstvena organizacija sindikata – konferencija na delegatskom načelu, koja je također imala skupštinu, izvršni i nadzorni odbor, kao i osnovna organizacija sindikata. Statut Saveza sindikata Jugoslavije predvidio je

⁶⁷ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1975), čl. 38-43.

⁶⁸ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1982), čl. 40.

⁶⁹ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1975), čl. 38-43.

⁷⁰ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1975), čl. 15, 50, 51.

kao tijela organizacije sindikata u radnoj organizaciji s više osnovnih organizacija sindikata konferenciju biranu na delegatskom načelu i nadzorni odbor. Kao svoje izvršno tijelo konferencija je birala predsjedništvo, a mogla je formirati i odbore ili komisije. Kako su za područje SR Hrvatske bile nadležne odredbe Statuta sindikata i Saveza sindikata Hrvatske, odlučeno je da će biti navedene samo odredbe propisane tim Statutom glede načina djelovanja i organiziranja organizacija sindikata u radnoj organizaciji s više osnovnih organizacija sindikata.⁷¹ Sve osnovne organizacije sindikata u jednoj radnoj organizaciji pripadale su u pravilu istomu sindikatu, ovisno o prevladavajućoj djelatnosti radne organizacije. U složenim organizacijama udruženoga rada stalni oblik djelovanja organizacija sindikata bila je konferencija sindikata SOUR-a. Delegate konferencije birale su organizacije sindikata radne organizacije, a konferencija je birala koordinacijski odbor koji je vodio njezine poslove između dva zasjedanja.⁷²

Statut Saveza sindikata Jugoslavije predvidio je mogućnost konstituiranja koordinacijskoga tijela na delegatskom načelu za vođenje zajedničkih sindikalnih akcija na području mjesne zajednice gdje živi veći broj članova sindikata i djeluje više osnovnih organizacija sindikata.⁷³

Industrijsko i teritorijalno načelo organiziranja organizacija sindikata i Saveza sindikata na višim razinama ostalo je isto kao i ranije. Na industrijskom načelu osnovnim organizacijama sindikata nadređena je bila općinska organizacija sindikata. Njezini zadatci obuhvaćali su:

1. usmjeravanje, pokretanje i koordiniranje aktivnosti osnovnih organizacija sindikata, djelovanje na razvoju i unapređenju svih oblika samoupravljanja;
2. pokretanje inicijativa i sudjelovanje u samoupravnom sporazumijevanju;
3. sudjelovanje u izgrađivanju kriterija i načela kadrovske politike u udruženom radu i komuni;
4. utvrđivanje kriterija za provođenje kandidacijskih postupaka za izbor i opoziv samoupravnih tijela te delegata i delegacija za skupštine društveno-političkih zajednica i SIZ-ova;
5. razmatranje problema razvoja i društveno-ekonomskih odnosa te utvrđivanje zajedničke politike o izdvajanju dijela dohotka osnovnih organizacija za zadovoljavanje općih i zajedničkih potreba;
6. pružanje neposredne pomoći osnovnim organizacijama sindikata;
7. sudjelovanje u potpisivanju kolektivnih ugovora kojima se regulira položaj radnika zaposlenih kod privatnih poslodavaca.

⁷¹ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije," *Bilten Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije* 15, br. 12 (1974): čl. 58 (tematski broj: "VII kongres Saveza sindikata Jugoslavije", ur. Ljubomir Vunjak).

⁷² *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1975), čl. 53, 54, 59, 63; "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1974), čl. 52, 61.

⁷³ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1974), čl. 63.

Tijela općinske organizacije sindikata bila su skupština, općinski odbor sindikata i nadzorni odbor. Skupštinu su činili delegati izabrani u osnovnim organizacijama sindikata te je ona birala općinski i nadzorni odbor. Općinski je odbor birao izvršni odbor kao svoje izvršno-političko tijelo.⁷⁴

U gradovima podijeljenim na više općina mogla je biti formirana gradska organizacija sindikata, a na razini zajednica općina međuopćinska organizacija sindikata. Spomenute su organizacije sindikata činili članovi sindikata organizirani u osnovnim i općinskim organizacijama sindikata. U djelokrugu svojega rada gradska i međuopćinska organizacija sindikata:

1. organizira, usmjerava i koordinira aktivnost osnovnih i općinskih organizacija sindikata na programiranju razvoja i međusobnom povezivanju radnih organizacija;
2. inicira i ujednačava aktivnost osnovnih i općinskih organizacija sindikata na razvijanju i unapređivanju oblika samoupravljanja u OOUR-u i radnim organizacijama;
3. potiče akcije i predlaže mjere za poboljšanje uvjeta rada i sigurnosti na radu;
4. angažira se u samoupravnom sporazumijevanju i razvijanju aktivnosti SIZ-ova;
5. angažira se na izgrađivanju kriterija u provođenju kandidacijskih postupaka, izbora i opoziva samoupravnih tijela te delegata i delegacija za skupštine društveno-političkih zajednica i SIZ-ova;
6. usmjerava osnovne i općinske organizacije sindikata na razvoj aktivnosti delegata i delegacija;
7. neposredno se angažira na zaštiti samoupravnih prava radnika i društvenoga vlasništva;
8. djeluje na razvoj i usmjeravanje rada tijela radničke kontrole;
9. pokreće inicijativu i uključuje se u samoupravno sporazumijevanje na razini zajednice općina.

Gradska organizacija sindikata imala je skupštinu sastavljenu od delegata biranih u osnovnim i općinskim organizacijama sindikata. Skupština je birala gradski odbor sindikata te nadzorni odbor. Na isti je način konstituirana skupština međuopćinske organizacije sindikata, koja je birala međuopćinski odbor sindikata i nadzorni odbor. Statutarnom odlukom dotičnoga sindikata bili su utvrđeni uvjeti za konstituiranje tijela gradske i međuopćinske organizacije sindikata.⁷⁵ Statutom sindikata i Saveza sindikata Hrvatske iz 1978. u gradskim i međugradskim organizacijama sindikata bile su ukinute skupštine kao predstavnička tijela, a odbori sindikata trebali su birati svoje izvršne odbore radi operativnoga provo-

⁷⁴ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1975), čl. 66, 68, 72; "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1974), čl. 68.

⁷⁵ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1975), čl. 82, 83, 85, 87.

đenja stavova i zaključaka.⁷⁶ Već u Statutu iz 1982. izvršni odbori nestali su kao tijela gradskih i međugradskih organizacija sindikata,⁷⁷ a Statutom iz 1986. bile su vraćene skupštine kao tijela samo u gradskim organizacijama sindikata, kao i to da su gradski odbori sindikata birali izvršni odbor.⁷⁸

Na razini SR Hrvatske svi članovi sindikata bili su organizirani u 18 samostalnih sindikata, koji su bili nadređeni gradskim i međuopćinskim organizacijama sindikata, a imali su koordinacijsku ulogu u vođenju politike sindikata i djelovanju na ostvarenju zadataka i rješavanju problema sindikata. Republičke organizacije sindikata imale su skupštinu sastavljenu od delegata izabranih u osnovnim i općinskim organizacijama sindikata, a izuzetno i u gradskim i međuopćinskim organizacijama sindikata. Skupština je birala republički odbor sindikata i nadzorni odbor. Republičke organizacije sindikata statutarnom su odlukom utvrđivale uvjete i način konstituiranja tijela općinske, gradske i međuopćinske organizacije sindikata.⁷⁹

Na industrijskom načelu na saveznoj razini najviše organizacije sindikata bili su sindikati Jugoslavije. Njih su činili članovi osnovnih organizacija sindikata organizirani u republičke i pokrajinske organizacije sindikata. Najviše tijelo sindikata bio je kongres, koji je birao savezni odbor sindikata kao tijelo koje je vodilo poslove sindikata između dva kongresa. Uz to, kongres je birao i nadzorni odbor.⁸⁰

Na teritorijalnom načelu osnovnim su organizacijama sindikata bile nadređene općinske organizacije Saveza sindikata. Pod njihovu nadležnost pripadale su i općinske organizacije sindikata. Općinska organizacija Saveza sindikata imala je sljedeće funkcije:

1. usklađivanje interesa članstva pojedinih sindikata i utvrđivanje zajedničkih interesa radnika;
2. osiguravanje ravnopravnosti radnika u udruživanju rada i sredstava te pružanje radnicima neposredne pomoći u reguliranju međusobnih odnosa na samoupravnoj osnovi;
3. djelovanje na utvrđivanju politike zaposlenosti i zapošljavanja;
4. organiziranje aktivnosti osnovnih i općinskih organizacija sindikata na ostvarivanju zajednički utvrđenog programa razvoja društvenog standarda radnika;
5. djelovanje na razvijanju sistema općeg i stručnog obrazovanja radnika;

⁷⁶ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1979), čl. 76, 91.

⁷⁷ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1982), čl. 79, 94.

⁷⁸ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (Zagreb: Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, 1986), čl. 8, 76.

⁷⁹ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1975), čl. 98, 100-102.

⁸⁰ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1974), čl. 90, 103.

6. utvrđivanje kriterija za izbor samoupravnih organa te delegata i delegacija za skupštine društveno-političkih zajednica i SIZ-ova;
7. organiziranje i pružanje pravne, materijalne i druge pomoći članstvu;
8. pomaganje i razvijanje aktivnosti osnovnih organizacija sindikata u razradi i primjeni koncepcije ONO i DSZ.

Općinska organizacija Saveza sindikata imala je skupštinu sastavljenu od delegata izabranih u osnovnim organizacijama sindikata. Skupština je birala općinsko vijeće Saveza sindikata i nadzorni odbor.⁸¹

Statut Saveza sindikata Jugoslavije iz 1978. razradio je i proširio ovdje navedene funkcije i zadatke općinskih organizacija Saveza sindikata, no one nisu navedene u ovom tekstu, budući da je Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske bio nadležan za određivanje funkcija i ustroja sindikalnih organizacija na području SR Hrvatske te se je podrazumijevalo da je usklađen s odredbama Statuta SSJ.⁸²

U gradovima podijeljenim na više općina mogla je biti konstituirana gradska organizacija Saveza sindikata. Nju su činili članovi sindikata organizirani u osnovne, općinske i gradske organizacije sindikata te općinske organizacije Saveza sindikata s područja gradskih općina. Na sličnom je načelu konstituirana međuopćinska organizacija Saveza sindikata koju su činili članovi sindikata organizirani u osnovne, općinske i međuopćinske organizacije sindikata te općinske organizacije Saveza sindikata. Djelokrug rada gradske i međuopćinske organizacije Saveza sindikata obuhvaćao je:

1. djelovanje na usklađivanju interesa i ujednačavanju akcija općinskih organizacija sindikata i Saveza sindikata te gradskih, odnosno međuopćinskih organizacija sindikata te utvrđivanje zajedničkih interesa i politike;
2. djelovanje na utvrđivanju politike razvoja za područje grada ili zajednice općina putem samoupravnog sporazumijevanja i dogovaranja;
3. pokretanje i ujednačavanje aktivnosti svih organizacija i organa sindikata i Saveza sindikata na razvijanju i unapređivanju svih oblika samoupravljanja;
4. usmjeravanje, pokretanje i koordiniranje aktivnosti osnovnih organizacija sindikata i općinskih organizacija sindikata te Saveza sindikata;
5. zalaganje za utvrđivanje politike i izgrađivanje kriterija za provođenje kandidacijskih postupaka, izbora i opoziva samoupravnih organa, delegata i delegacija za skupštine društveno-političkih zajednica i SIZ-ova;
6. poticanje i pokretanje aktivnosti osnovnih i općinskih organizacija sindikata i Saveza sindikata na povećanju produktivnosti, štednji, unapređenju organizacije

⁸¹ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1975), čl. 74, 76, 80.

⁸² Za spomenute funkcije i zadatke općinskih organizacija Saveza sindikata usp. "Statut Saveza sindikata Jugoslavije," u *VIII kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš (Beograd: Radnička štampa, 1979), čl. 20.

rada, izgrađivanju kriterija za raspodjelu dohotka te podmirenje zajedničkih potreba;

7. ostvarivanje suradnje s drugim društveno-političkim organizacijama i tijelima grada, odnosno zajednice općina na bitnim pitanjima zajedničke politike i aktivnosti.

Gradska, odnosno međuopćinska organizacija Saveza sindikata imala je skupštinu sastavljenu od delegata izabranih u osnovnim i općinskim organizacijama sindikata, a iznimno u općinskim organizacijama Saveza sindikata. Spomenute skupštine birale su gradsko, odnosno međuopćinsko vijeće Saveza sindikata i nadzorni odbor.⁸³ Statutom sindikata i Saveza sindikata Hrvatske iz 1978. u gradskim i međugradskim organizacijama Saveza sindikata bile su ukinute skupštine kao predstavnička tijela, a vijeća Saveza sindikata trebala su birati predsjedništvo kao svoje političko-izvršno tijelo.⁸⁴ Već u Statutu iz 1982. predsjedništvo je nestalo kao tijelo gradskih organizacija Saveza sindikata,⁸⁵ a Statutom iz 1986. bile su vraćene skupštine kao tijela samo u gradskim organizacijama Saveza sindikata, kao i to da su gradska vijeća Saveza sindikata birala predsjedništvo.⁸⁶

Na razini SR Hrvatske najviše tijelo sindikalne organizacije bio je Kongres, koji je birao Vijeće SSH kao tijelo koje je vodilo poslove sindikata između dva Kongresa. Ono je usklađivalo aktivnost organizacija sindikata i Saveza sindikata na području SR Hrvatske, koordiniralo i dogovaralo aktivnosti te organiziralo provedbu utvrđene politike. Uz Vijeće SSH, Kongres je birao i nadzorni odbor.⁸⁷

Na saveznoj razini najviše tijelo sindikalne organizacije bio je Kongres Saveza sindikata, koji je birao Vijeće SSJ kao tijelo koje je vodilo poslove sindikata između dva kongresa. Uz Vijeće, Kongres je birao i nadzorni odbor. Savez sindikata Jugoslavije činili su članovi organizirani u osnovne organizacije sindikata i Savez sindikata republika i pokrajina te sindikate Jugoslavije.⁸⁸

Statutima SSH i SSJ bile su propisane i neke odredbe koje su bile zajedničke svim organizacijama sindikata i Saveza sindikata. Tako su sve organizacije sindikata i Saveza sindikata, počevši od osnovne organizacije sindikata, donosile vlastita pravila kojima su pobliže utvrđivale zadatke, način rada, sastav tijela te odnose s drugim organizacijama sindikata i Saveza sindikata. Nadalje, bilo je određeno da broj članova tijela sindikata i Saveza sindikata utvrđuju organizacije

⁸³ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1979), čl. 89, 90, 92, 94.

⁸⁴ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1979), čl. 82, 95.

⁸⁵ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1982), čl. 85.

⁸⁶ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1986), čl. 81.

⁸⁷ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1975), čl. 110, 120.

⁸⁸ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1974), čl. 86, 93, 94.

koje ta tijela biraju. Također, tijela sindikata i Saveza sindikata mogla su formirati stručne službe za obavljanje stručno-analitičkih, financijskih, administrativnih, pravnih i općih poslova. Organizacija i način rada spomenutih službi poblize su bili određeni posebnim odlukama tijela sindikata i Saveza sindikata koja su ih ustrojila. Isto tako, sve redovne skupštine svih organizacija sindikata i Saveza sindikata trebale su se održavati jednom u četiri godine, s iznimkom već spomenutih skupština osnovnih organizacija sindikata, koje su se trebale održavati jednom u dvije godine.⁸⁹

Materijalno-financijsko poslovanje organizacija sindikata i Saveza sindikata bilo je uređeno Pravilnikom Vijeća SSJ i Pravilnikom Vijeća SSH o materijalno-financijskoj politici, kao i drugim propisima, aktima i odlukama Kongresa, Vijeća i Predsjedništva Vijeća SSH. Kontrolu financijskoga poslovanja organizacija sindikata i Saveza sindikata vršio je nadzorni odbor odnosne organizacije, koji se je trebao sastati najmanje jednom u tri mjeseca. U slučaju prestanka rada određene organizacije sindikata, odnosno Saveza sindikata, njezina prava i obveze trebala je preuzeti organizacija sindikata, odnosno Saveza sindikata čiji je konstitutivni dio bila organizacija koja je prestala s radom.⁹⁰

Funkcioniranje i ustroj organizacija sindikata i Saveza sindikata usustavljeni statutima iz 1974. ostali su na snazi u svojoj suštini do kraja postojanja SSJ. Kasniji statuti unijeli su manje izmjene i korekcije u taj sustav. Tako je Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske usvojen 1978. preciznije odredio da se osnovne organizacije sindikata koje su u teritorijalno izdvojenim dijelovima OOUR-a povezuju s općinskom organizacijom sindikata i Saveza sindikata na čijem su području. Isto tako, u sindikalnim podružnicama kao nižim organizacijama u sklopu osnovne organizacije sindikata članstvo je biralo predsjednika i tajnika sindikalne podružnice, a u sindikalnoj grupi članstvo je biralo povjerenika. Predsjednik sindikalne podružnice i povjerenik sindikalne grupe u pravilu su birani u izvršni odbor osnovne organizacije sindikata.⁹¹

Novi Statut dodatno je razradio i načine organiziranja sindikalne djelatnosti u složenim oblicima ustrojavanja radnih organizacija. Tako je u radnim organizacijama s više OOUR-a bilo predviđeno osnivanje konferencija kao oblika povezivanja i djelovanja osnovnih organizacija sindikata radi akcijskoga povezivanja i koordiniranja njihova rada, usklađivanja stavova i razmjene iskustava o pitanjima o kojima je raspravljano i odlučivano na razini radne organizacije. Takva konferencija bila je sastavljena od izvršnih odbora ili delegata osnovnih organizacija sindikata, a birala je predsjednika i tajnika s mandatom od dvije godine. Po

⁸⁹ "Statut Saveza sindikata Jugoslavije" (1974), čl. 53; *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1975), čl. 15, 16, 35, 73, 81, 88, 95.

⁹⁰ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1975), čl. 131, 133, 134.

⁹¹ *Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske* (1979), čl. 36, 38.

potrebi konferencija je mogla ustrojiti i radne grupe ili komisije. Spomenuta vrsta konferencije bila je i oblik rada općinske organizacije sindikata i Saveza sindikata, ako su svi OOUR-i radne organizacije bili na području jedne općine. Ako su bili na području više općina, onda je konferencija bila oblik rada međuopćinske organizacije sindikata i Saveza sindikata. Konferencija je donosila poslovnik kojim je bio uređen njezin rad.⁹²

U SOUR-u je bila zadržana konferencija kao oblik djelovanja i povezivanja osnovnih organizacija sindikata, a bilo je dodano i konferencija sindikata u radnim organizacijama s više OOUR-a. Njezine su funkcije ostale nepromijenjene, a činili su ju delegati izvršnih odbora osnovnih organizacija sindikata. Spomenuta konferencija više nije birala koordinacijski odbor, nego predsjednika i zamjenika predsjednika na mandat od dvije godine, a po potrebi je mogla ustrojavati i radne grupe ili komisije.⁹³

Manje izmjene bile su uvedene i u sustav biranja delegata u organizacije sindikata i Saveza sindikata. Delegati za tijela gradske i međuopćinske organizacije sindikata i Saveza sindikata birani su u općinskim organizacijama sindikata (odnosno osnovnim organizacijama sindikata kada u općini nije postojala općinska organizacija sindikata) te općinskim organizacijama Saveza sindikata i u gradskim, odnosno međuopćinskim organizacijama sindikata. Odgovarajuće tijelo Saveza umirovljenika i invalida rada delegiralo je svoje predstavnike u odgovarajuće tijelo organizacije Saveza sindikata, gdje su imali status izbornoga člana. Također, sve organizacije i tijela sindikata i Saveza sindikata bili su dužni održavati najmanje jednom godišnje konferencije, kao oblik vlastitoga djelovanja sa svrhom razmatranja aktualnih pitanja od interesa za članstvo, izvještavanja o svojem radu i radu organizacija te razmatranja glavnih pravaca aktivnosti u predstojećem razdoblju. Konferencije je sazivalo odgovarajuće vijeće Saveza sindikata, odnosno odbor sindikata.⁹⁴

U načinu ustrojavanja općinskih i međuopćinskih organizacija sindikata također je došlo do manjih izmjena. Tako u općini u kojoj je postojala samo jedna osnovna organizacija određenoga sindikata, njezin je izvršni odbor preuzeo funkcije općinske organizacije sindikata u smislu povezivanja s općinskom organizacijom Saveza sindikata te međuopćinskom i republičkom organizacijom sindikata. Ako su u općini postojale dvije ili nekoliko manjih osnovnih organizacija sindikata, tada bi bio formiran koordinacijski odbor sindikata sa zadatkom usklađivanja njihovih aktivnosti i povezivanja s općinskom organizacijom Saveza sindikata te međuopćinskom i republičkom organizacijom sindikata. Koordinacijski odbor sindikata bio je sastavljen od članova ili predsjednika izvršnih odbora

⁹² Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1979), čl. 47, 48, 51.

⁹³ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1979), čl. 53-55.

⁹⁴ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1979), čl. 10, 13, 29.

osnovnih organizacija sindikata koje su ga konstituirale. Slično i u zajednici općina u kojoj je postojala samo jedna općinska organizacija određenoga sindikata, ta je organizacija preuzimala ulogu međuopćinske organizacije sindikata, proširena delegatima osnovnih organizacija sindikata s područja ostalih općina u zajednici općina.⁹⁵

Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske iz 1982. nastojao je uniformirati unutarnje ustrojstvo organizacija sindikata i Saveza sindikata. Već je Statut iz 1978. odredio da općinska vijeća Saveza sindikata imaju birati predsjedništvo kao svoje političko-izvršno tijelo, a s novim Statutom to je bilo određeno za sva vijeća Saveza sindikata, a samo su republički odbori sindikata trebali birati izvršni odbor kao svoje političko-izvršno tijelo. Spomenuta političko-izvršna tijela iz svojega su sastava pak birala predsjednika na razdoblje od godinu dana. Nadalje, tijela sindikata i Saveza sindikata trebala su iz svojih redova birati i jednog ili više izvršnih *sekretara*, a od 1986. i *sekretara* vijeća Saveza sindikata, koji nisu mogli biti članovi predsjedništva vijeća Saveza sindikata, odnosno izvršnoga odbora republičkih odbora sindikata. Isto je tako bilo određeno da tijela osnovnih organizacija sindikata budu birana na skupštinama svake dvije godine, a tijela ostalih organizacija sindikata i Saveza sindikata svake četiri godine. Vijeće SSH bilo je zaduženo za donošenje posebnih pravila o izborima i izbornom postupku u organizacijama sindikata i Saveza sindikata.⁹⁶

Manje izmjene bile su ponovno unesene u strukturu sindikalnih organizacija u radnim organizacijama. Tako je odredbama Statuta bilo definirano da sindikalne grupe kao niži oblici djelovanja osnovnih organizacija sindikata trebaju biti osnivane po smjenama, pogonima, proizvodnim linijama, radnim jedinicama i sl., a sindikalne podružnice u izdvojenim dijelovima OOUR-a i radne zajednice, koji su bili u istoj općini. Nadalje, konferencije sindikata u radnoj organizaciji s više OOUR-a i u SOUR-u trebale su se sastojati od izvršnih odbora ili delegata izabranih u izvršnim odborima osnovnih organizacija sindikata i trebale su osnivati svoje koordinacijske odbore sastavljene od predsjednika konferencije i predsjednika izvršnih odbora osnovnih organizacija sindikata u radnim organizacijama s više OOUR-a, odnosno od predsjednika konferencije i predsjednika konferencija sindikata u SOUR-u. Spomenuti koordinacijski odbori brinuli su o pripremanju i sazivanju konferencija te operativnom provođenju njihovih stavova i zaključaka. Konferenciju sindikata u SOUR-u činili su, uz delegate izvršnih odbora osnovnih organizacija, i predsjednici konferencija sindikata radnih organizacija s više OOUR-a.⁹⁷

⁹⁵ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1979), čl. 59, 92.

⁹⁶ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1982), čl. 9, 10, 12, 15, 27; Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1986), čl. 10.

⁹⁷ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1982), čl. 41, 43, 53, 61.

Posljednje promjene u organizaciji sindikata bile su uvedene Statutom sindikata i Saveza sindikata Hrvatske 1986. i bile su minimalne. Uz izmjene naznačene ranije u tekstu, taj Statut predvidio je mogućnost da, u općini u kojoj ne postoje uvjeti za osnivanje općinskoga odbora sindikata, općinsko vijeće Saveza sindikata može osnovati komisiju za djelatnost pojedinoga sindikata. Također, konferencija sindikata u radnoj organizaciji s više OOUR-a nije više birala koordinacijski odbor kao tijelo, nego je trebala birati predsjedništvo kao svoje političko-izvršno tijelo s istim zadacima kao ranije koordinacijski odbor.⁹⁸

3. Zaključak

Izgradnja sindikalne organizacije u komunističkoj Jugoslaviji otpočela je početkom 1945. održavanjem Općezemaljske konferencije i donošenjem Privremenoga statuta JSRNJ. Djelovanje sindikalne organizacije bilo je regulirano statutima kao temeljnim dokumentima. Iako su neka organizacijska načela bila primijenjena u praksi na terenu od samoga početka (primjerice ustrojavanje kotarskih sindikalnih vijeća), mogli su dobiti formalnu sankciju u statutima tek kasnije. Također, kako su se statuti donosili i nadopunjavali samo na kongresima Saveza sindikata (koji su u pravilu održavani svake četiri godine), a kako su neke izmjene unesene odlukama pojedinih tijela sindikalnih organizacija (posebice na federalnoj razini), pojava u odredbama statuta ne mora značiti početak primjene određene prakse. Zato ovaj rad ne predstavlja potpun prikaz organizacijske strukture i razvoja sindikalne organizacije, nego se nužno mora nadopuniti daljnjim istraživanjem djelovanja tijela i organizacija sindikata i Saveza sindikata, posebice na razini federalnih jedinica i federacije.

Temeljem istraživanja statuta sindikalne organizacije moguće je zaključiti da je organizacijska struktura sindikata i Saveza sindikata kakva je bila postavljena 1945. ostala u svojoj suštini na snazi do kraja djelovanja Saveza sindikata. Svako je dolazilo do promjena, posebice u prvih 15-ak godina djelovanja, u nazivlju za pojedina tijela i organizacije sindikata i Saveza sindikata, kao i u karakteru njihovih hijerarhijskih veza i odnosa. No, sindikalna podružnica (kasnije osnovna organizacija sindikata) ostala je do kraja temelj sindikalnoga organiziranja. Od nje je dalje struktura sindikalne organizacije izgrađivana na industrijskom i teritorijalnom načelu i u tome je slijedila promjene u načinu organiziranja teritorijalno-političkih jedinica.

Također, tijela i organizacije sindikata i Saveza sindikata prolazili su kroz funkcionalne promjene i promjene svojega položaja u odnosu na nadređena tijela i organizacije, a što je ponovno bilo povezano s promjenama u društveno-političkom sustavu. Posebno je to došlo do izražaja s ustavnim promjenama 1974.,

⁹⁸ Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske (1986), čl. 53, 62.

koje su dale sindikalnim organizacijama ključnu ulogu u sustavu udruženoga rada. Spomenute promjene dovele su do dublje organizacijske i funkcionalne stabilizacije sindikalne organizacije, koja nije doživljavala većih promjena do kraja svojega postojanja.

Dakle, vidljivo je da je razvoj organizacijske strukture i funkcija sindikalne organizacije bio u uskoj vezi i pod utjecajem društvenih promjena i političkih zbivanja. To je i sasvim logična pojava s obzirom na način na koji je država, a u određenoj mjeri i cijelo društvo, bilo ustrojeno u komunističkoj Jugoslaviji. Posebice to dolazi do izražaja kada se uzme u obzir činjenica da je Savez sindikata Jugoslavije u svojem radu slijedio politiku i zadatke Saveza komunista, a što je bilo isticano u svakom statutu, čime se samo potvrđuje sveobuhvatan utjecaj Saveza komunista na sve sfere života. Svakako je potrebno dodatno istražiti odnos sindikata i Komunističke partije, odnosno Saveza komunista, te drugih društveno-političkih organizacija, kao i ulogu sindikata u samoupravnom sustavu, kako bi bilo upotunjeno razumijevanje funkcija i organizacije sindikalnoga pokreta i njihovih promjena.

POPIS IZVORA

Službena glasila i tisak

Narodne novine (Zagreb), 1974.

Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (Beograd), 1974.

Literatura

50 godina revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji, ur. Pero Morača. Beograd: Radnička štampa, 1969.

Cingulin, Ljiljana. "Organizacijska struktura sindikata u Hrvatskoj 1945-1955." *Arhivski vjesnik* 53 (2010): str. 241-264.

Ćirić-Bogetić, Ljubinka, Dragoljub Đurović. *Revolucionarni sindikati Jugoslavije*. Beograd: Eksport pres, 1980.

Jukić, Marijana. "Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske – najmasovnija društveno-politička organizacija u socijalističkoj Hrvatskoj." *Arhivski vjesnik* 57 (2014): str. 293-306.

"Komisija za dalji razvoj sindikata i Statuta Saveza sindikata Jugoslavije." U *Šesti kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš, str. 435-512. Beograd: Radnička štampa, 1968.

“Komisija za razvoj političkog sistema socijalističkog samoupravljanja i političko-organizacionu i kadrovsku izgradnju Saveza sindikata.” U *X kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš, str. 275-335. Beograd: Radnička štampa, 1986.

Kongresi sindikata Jugoslavije, ur. Slobodan Šindolić. Beograd: Privredni pregled, 1980.

Međunarodno arhivsko vijeće. *ISAAR (CPF): Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.

“Obrazloženje prijedloga Statuta Saveza sindikata Jugoslavije.” *Bilten Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije* 15, br. 12 (1974): str. 35-37. (Tematski broj: “VII kongres Saveza sindikata Jugoslavije”, ur. Ljubomir Vunjak.)

Privremeni statut Jedinstvenih sindikata radnika i namještenika Jugoslavije. Zagreb: Štamparija Vjesnik, 1945.

Radelić, Zdenko. “Izvori i literatura o Savezu sindikata Hrvatske (Savezu sindikata Jugoslavije) 1945-1980.” *Časopis za suvremenu povijest* 14, br. 3 (1982): str. 111-163.

Radelić, Zdenko. “Pitanje uvođenja radničkih savjeta s gledišta kontinuiteta i diskontinuiteta (radnički savjeti u 1949. i 1950. godini).” *Časopis za suvremenu povijest* 22, br. 3 (1990): str. 67-88.

Radelić, Zdenko. *Sindikati i radništvo u Hrvatskoj: (1945.-1950.)*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2012.

“Rezolucija o ulozi i organizacionim principima Saveza sindikata Jugoslavije.” U *Treći kongres Saveza sindikata Jugoslavije (Sarajevo, 5.-7. maja 1955.)*, str. 315-326. Beograd: Rad, 1955.

“Rezolucija o narednim zadacima Saveza sindikata Jugoslavije.” U *Četvrti kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, str. 397-418. Beograd: Rad, 1959.

“Rezolucija o zadacima Saveza sindikata Jugoslavije u daljem razvoju socijalističkog samoupravljanja, jačanju materijalnog i socijalnog položaja radnika i ostvarivanju ekonomske stabilizacije.” U *IX kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš, str. 535-586. Beograd: Radnička štampa, 1982.

“Rezolucija o zadacima Saveza sindikata u borbi za dalji razvoj socijalističkog samoupravljanja, ostvarivanje uloge radnika u cjelini društvene reprodukcije i jačanje materijalne osnove udruženog rada.” U *X kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš, str. 529-562. Beograd: Radnička štampa, 1986.

“Sindikati i jačanje uloge radničke klase u razvijanju samoupravnih socijalističkih odnosa.” *Bilten Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije* 15, br. 12 (1974): str.

13-33. (Tematski broj: "VII kongres Saveza sindikata Jugoslavije", ur. Ljubomir Vunjak.)

Statut Saveza sindikata Jugoslavije, ur. Dušan Anđelković. Beograd: Rad, 1948.

"Statut Saveza sindikata Jugoslavije." U *Drugi kongres Saveza sindikata Jugoslavije (Zagreb, 6.-8. oktobra 1951.)*, str. 241-253. Beograd: Rad, 1951.

"Statut Saveza sindikata Jugoslavije." U *Treći kongres Saveza sindikata Jugoslavije (Sarajevo, 5.-7. maja 1955.)*, str. 297-309. Beograd: Rad, 1955.

"Statut Saveza sindikata Jugoslavije." U *Četvrti kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, str. 383-395. Beograd: Rad, 1959.

"Statut Saveza sindikata Jugoslavije." U *Peti kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, str. 109-121. Beograd: Komunist, 1964.

"Statut Saveza sindikata Jugoslavije." U *Šesti kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš, str. 693-710. Beograd: Radnička štampa, 1968.

"Statut Saveza sindikata Jugoslavije." *Bilten Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije* 15, br. 12 (1974): str. 99-128. (Tematski broj: "VII kongres Saveza sindikata Jugoslavije", ur. Ljubomir Vunjak.)

"Statut Saveza sindikata Jugoslavije." U *VIII kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš, str. 547-571. Beograd: Radnička štampa, 1979.

"Statut Saveza sindikata Jugoslavije." U *X kongres Saveza sindikata Jugoslavije*, ur. Čedo Maleš, str. 563-600. Beograd: Radnička štampa, 1986.

Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske. Zagreb: Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, 1975.

Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske. Zagreb: Radničke novine, 1979.

Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske. Zagreb: Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, 1982.

Statut sindikata i Saveza sindikata Hrvatske. Zagreb: Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, 1986.

Tonković, Stipe. *Sindikati u socijalističkoj Jugoslaviji*. Zagreb: Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, 1984.

Summary

THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE AND THE FUNCTIONS OF THE TRADE UNION ORGANIZATIONS IN CROATIA FROM 1945 TO 1990

Establishment of trade unions in post-World War II Yugoslavia started taking its shape even before the War's end. In January 1945 the first temporary statute of the organization was adopted, and it had laid out the foundations of the trade union organization for the following forty five years. Trade unions in Yugoslavia were organized both on territorial and industrial principle. On both principles trade union subsidiary (from 1974 called elementary trade union organization) was the basis of organizing. It had superior industrial and territorial organizations on all levels, from local to regional, republic and federal. The hierarchical organization of the Federation of Trade Unions of Yugoslavia (which was the official name of the organization from 1948) only went through minor changes that followed the changes in political-territorial division of the country. Also, functions and tasks assigned to trade union organizations in 1945 had gone through more or less significant changes along the lines of transformations of Yugoslav socio-political system. This was most notably apparent with the introduction of self-management in 1950 and the constitutional changes of 1974, which gave the crucial role to the elementary and to some extent communal trade union organizations in the modified socio-political system, especially in the context of associated labour legislature.

Keywords: *trade unions; organizational structure of trade unions; statutes; functions of trade unions; communism*